

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Географічний факультет
Кафедра туризму

Допущено до захисту
Завідувач кафедри туризму

проф. Мальська М.П.
„_____” _____ 2025 р.

Гангала Вікторія Володимирівна

**Туристична привабливість релігійно-паломницьких центрів України та
Республіки Польщі**

Магістерська робота

Спеціальність 242 Туризм і рекреація

Спеціалізація – Міжнародний туризм

Науковий керівник –
кандидат економічних
наук, доцент
Грицишин Анна Тарасівна

(підпис магістра)

(підпис)

ЛЬВІВ – 2025 рік

Львівський національний університет імені Івана Франка

Географічний факультет

Кафедра туризму

Пояснювальна записка

до магістерської (кваліфікаційної) роботи

Магістр

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему :

**Туристична привабливість релігійно-паломницьких центрів України та
Республіки Польщі**

Виконала:

студентка II курсу, групи ГРТМ-213
Спеціальності 242 Туризм і рекреація

ОПП Міжнародний туризм

(шифр і назва напрямку)

Гангала В. В.

(прізвище та ініціали)

Керівник доц. Грицишин А. Т.

(прізвище та ініціали)

Рецензент доц. Кузенко Н. В.

(прізвище та ініціали)

ЛЬВІВ – 2025 рік

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ.....	7
1.1. Поняття та сутність релігійного туризму.....	7
1.2. Різновиди релігійного туризму та паломництва.....	11
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ ТА ЙОГО ПРОСТОРОВІ ОСОБЛИВОСТІ.....	15
2.1. Сучасний стан релігійного туризму в Україні.....	15
2.2. Паломницьких рух: потоки паломників, прощі та інші види подорожей.....	20
2.3. Основні релігійно-паломницькі об'єкти України.....	27
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНО-ПАЛОМНИЦЬКОГО ТУРИЗМУ В ПОЛЬЩІ.....	43
3.1. Релігійний туризм у Польщі: сучасний стан і розвиток.....	43
3.2. Основні центри релігійно-паломницького туризму в Польщі.....	46
РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПАЛОМНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ.....	55
4.1. Проблеми розвитку паломницької інфраструктури.....	55
4.2. Шляхи вдосконалення релігійного туризму.....	63
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ.....	80

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

УГКЦ - Українська греко-католицька церква

РКЦ - Римсько-католицька церква в Україні

УПЦ КП - Українська православна церква Київського патріархату

УАПЦ - Українська автокефальна православна церква

УНП - Українська народна партія

ВСТУП

Релігійний туризм є одним із пріоритетних і найбільш розвинутих напрямків у глобальній туристичній сфері, яке відіграє ключову роль у сучасному культурному житті. Він становить невід'ємну частину релігійної практики суспільства та є засобом для духовного розвитку та поглиблення віри.

Деякі релігійні об'єкти щороку приваблюють мільйони туристів з усього світу. Релігійному туризмі притаманний чітко виражений географічний вимір, оскільки його сутність полягає у подорожі вірян від їхнього постійного місця проживання до конкретного сакрального об'єкта. Значна кількість місць релігійного значення інтегрована з природними ландшафтами, перетворюючи такі об'єкти, як лісові масиви, печери чи джерела, на предмети поклоніння.

Наявність релігійних ресурсів, таких як чудотворні ікони, мощі святих і блаженних, а також джерела з цілющими властивостями - відіграє ключову роль у розвитку релігійного туризму та формуванні стабільних паломницьких потоків. Рівень доступу до святинь, стан туристичної інфраструктури, а також їх духовна та історична цінність безпосередньо впливають на кількість відвідувачів. У світі значна частина туристичних об'єктів тією чи іншою мірою пов'язана з релігійним туризмом.

Щороку цей напрям активно розширює свою аудиторію як в Україні, так і в Польщі, привертаючи увагу прочан різних конфесій. Саме тому нині особливого значення набуває його популяризація як на національному, так і на міжнародному ринку туристичних послуг.

Актуальність дослідження обраної теми обумовлена значною кількістю культурно-історичних пам'яток сакрального характеру, паломницьких ресурсів та великою популярністю паломницьких центрів. Україна володіє чималою чисельністю ресурсів паломництва, які

сформувалися впродовж століть. На території розташовані паломницькі місця як регіонального, так і національного масштабу. Серед найвідоміших та водночас найбільш відвідуваних паломницьких місць України варто виділити: Києво-Печерська лавра, Почаївська лавра, Зарваниця, Унівська лавра, славетне місто Львів, села Унів, Крехів, Страдч, Старуня які є цікавими як для українців, так і для іноземців.

У Польщі сформувалася розгалужена мережа паломницьких святинь, кількість яких перевищує понад п'ятсот об'єктів, що свідчить про значний духовний та культурний потенціал країни. Домінуюче місце серед них посідають марійські центри, де особливе шанування мають понад двісті коронованих ікон Божої Матері. Найбільші осередки, такі як Ясна Гора чи Кальварія-Зебжидовська, мають міжнародне визнання, тоді як численні святині національного, надрегіонального та локального рівня забезпечують безперервність традицій релігійного туризму. Така багат шарова структура паломницьких центрів формує унікальний духовний простір, що сприяє розвитку релігійного туризму в Польщі.

Метою дослідження є вивчення туристичної привабливості релігійно-паломницьких центрів України та Польщі.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних завдань:

- розглянути поняття та особливості релігійного туризму;
- показати співвідношення паломництва та релігійного туризму;
- охарактеризувати різновиди релігійного туризму та паломництва;
- дослідити основні центри релігійно-паломницького туризму в Україні та Польщі;
- обґрунтувати паломницький рух в країнах;
- проаналізувати проблеми розвитку паломницької інфраструктури ;

- висвітлити шляхи вдосконалення паломництва.

Об'єкт дослідження - релігійний туризм.

Предмет дослідження - особливості організації релігійного туризму в Україні та Польщі.

Методи дослідження: літературний аналіз, історико- географічний метод, системно-структурний аналіз, просторовий аналіз, статистичний метод, картографічний метод, порівняльний метод.

Апробація результатів роботи. Основні положення кваліфікаційної роботи магістра пройшли апробацію на конференції, за результатами якої опубліковано наступні тези:

Гангала В., Грицишин А. Релігійно-патріотичний туризм як чинник збереження культурної спадщини села Вороняки. Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід: матеріали ХІХ міжнародної наукової конференції. Львів, 2025. С. 50-53.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота викладена на 85 сторінках друкованого тексту, ілюструється 18 рисунками і 7 таблицями та складається зі вступу, 4 розділів, висновків, списку використаних джерел із 60 найменувань та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Поняття та сутність релігійного туризму

Туристична діяльність є багатограним феноменом, що об'єднує географічні, екологічні, культурні, економічні та соціальні аспекти. Вона володіє невичерпним потенціалом для сталого розвитку і тісно переплетена з численними іншими сферами суспільного життя. Це визначає її високу значущість у соціально-економічному контексті як окремих країн, так і цілих народів [49]. Для окремого регіону туризм виступає важливим економічним ресурсом, сприяючи створенню нових робочих місць, формуванню доходів, а також стимулює удосконалення інфраструктури та культурного середовища.

Релігійний туризм - це форма туризму, в якій люди подорожують з релігійними чи духовними цілями відвідуючи священні чи релігійні місця, пов'язані з їхньою вірою чи релігійними переконаннями. Основними мотивами релігійного туризму є поклоніння, духовне зростання, пошук святості та духовного спокою.

Ця форма туризму включає відвідування різноманітних релігійних об'єктів, зокрема: храми, собори, мечеті, синагоги, церкви і святині, а також подорожі до священних місць, де віруючі мають змогу виконувати релігійні обряди [26]. Релігійний туризм має свої особливості, такі як акцент на духовності та вірі, участь у релігійних обрядах, паломництвах і ритуалах, а також сприяє розширенню знань про релігію та культурну спадщину. Цей вид туризму може мати важливий культурний, духовний і економічний вплив на регіони та місцеві громади, які приймають релігійних туристів.

Паломництво (прочанство) – це мандрювання віруючих до «святих» місць, а релігійний туризм – це форма туризму, де подорожі вірян до

релігійних центрів та святинь (які знаходяться поза зоною їхнього звичного життя) є основою для надання відповідних послуг та задоволення їхніх потреб [8].

Термін «релігійний туризм» відображає, насамперед, релігійно-пізнавальні аспекти або тільки пізнавальні, а «паломництво» пов'язане з подорожами винятково з релігійною метою [30].

Релігійний туризм відрізняється від паломництва саме за метою подорожі, проте їхня кінцева мета однакова. У той час як туристи відвідують релігійні об'єкти як атракції або рекреаційні феномени, які передають культурну та пізнавальну інформацію, натомість паломники не відвідують релігійні об'єкти виключно з освітніми або рекреаційними цілями (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Релігійний туризм і паломництво: спільні та відмінні риси

Релігійний туризм	Паломництво
Сприйняття об'єкта	
Сакральнo-мистецьке убранство	Культ, поклоніння
Мета	
Пізнання культурно-історичної спадщини свого народу, знання про духовні досягнення людей з інших країн і розуміння сутності їхньої релігії.	Молитва та прославлення Бога, а не тільки візит до сакральних місць; прояв віри; самовдосконалення; отримання благодаті; участь у релігійному обряді
Мотивація (потреба)	
Дослідження й вивчення релігійної спадщини під час відвідувань храмів, монастирів і музеїв; уся екскурсія супроводжується екскурсоводом; можливість приймання участі на хресних дорогах та на священних богослужіннях	Бажання та потреба зцілення, молитва за певні наміри; вдячність за отримані ласки, прояв відданості певній вірі, розуміння сенсу життя, потреба в спілкуванні з Богом
Місія (мотив до спонукання)	
Ознайомлення, вивчення чогось нового, відпочинок і розвага; зазвичай приймання участі в богослужіннях; здебільшого ознайомлення, вивчення історії та культури певної релігії, милування красою релігійних та архітектурних об'єктів, пізнання мистецьких розписів	Покаяння, духовна молитва, дотримання посту, пожертвування, очищення від гріхів, іспит сумління, прославлення Бога у молитвах та різних релігійних піснях

Продовження табл. 1.1

Релігійний туризм	Паломництво
Світогляд людини	
Можуть бути невіруючими, учасниками іншого віросповідання	Дуже релігійні особи, чії світогляди та цінності є сформовані
Туристичний продукт	
Запропонований різними туристичними фірмами чітко визначеними туристичними маршрутами, умовами та змістом програми.	Відсутній
Організаційні питання під час створення туру	
Представляються певні вимоги до послуг; створення попиту на користування різними послугами туристичної індустрії; не приймання участі в молитвах та інших релігійних діяннях	Самостійно створений паломницьких тур, зазвичай неорганізований без участі духовного настоятеля; часто може супроводжуватись духовною особою – священником; прочани часто проживають та харчуються у певних духовних закладах; молитва під час прочанства є обов'язковою та важливою; часто протягом паломництва є певні обмеження в їжі
Прив'язаність до певних подій	
Не прив'язані і до релігійних подій та свят, приурочені до різноманітних фестивалів духовного мистецтва	Прив'язані до дня святкування певного релігійного свята, а також події
Тривалість подорожі	
Менша	Більша
Стиль одягу	
Не має конкретного значення	Чітко регламентована
Норми поведінки	
Етика, знання та повага до місцевих законів та звичаїв, згода на фото та відеозйомку.	Трансформаційні зміни способу життя охоплюють зміну соціально-дієтичних паттернів, впровадження самообмежень, підвищення рівня відповідальності та свідоме прийняття викликів.

Джерело: [8]

Україна є державою з давніми традиціями релігійних мандрівок, де духовна культура тісно переплетена з історичним розвитком суспільства. Паломництво в Україні вважається невід'ємною частиною культурної практики, а ставлення до релігійних звичаїв завжди було шанобливим. Основою релігійного туризму є подорожі до сакральних місць і центрів духовного життя, що дають змогу знайомитися не лише з ключовими

святинями власної конфесії, а й досліджувати релігійні традиції різних регіонів. Окрім цього, поєднання відвідування духовних об'єктів із змістовими екскурсіями поглиблює розуміння історичної та культурної спадщини народів світу й сприяє цілісному осмисленню їхніх вірувань [9].

Сучасні науковці (Божук Т., Любіцева О., Романчук С.) стверджують, що релігійний туризм це туризм, який пов'язаний з такими видами діяльності, як задоволення певних потреб та надання усіх необхідних послуг туристам, які відвідують сакральні місця та релігійні центри за межами їхнього звичного середовища або місця проживання. Незалежно від віросповідання здебільшого люди вшановують святі місця, де відбуваються незрозумілі людям події та явища, а також місця, пов'язані з життям, смертю та похованням святих і релігійних діячів. Маючи давню культурну традицію, зберігає свою глибинну сутність упродовж багатьох століть, водночас трансформуючись у невід'ємний елемент сучасної глобальної туристичної індустрії [8].

Згідно з науковою літературою (Бордун О., Монастирський В.), вважається, що релігійний туризм - це особливий вид туризму, який сприяє взаєморозумінню і толерантності між різними конфесіями та релігіями. Усі люди, незалежно від їхньої релігійної приналежності, мають можливість хоча б раз відвідати святі місця. Як країна з тисячолітньою традицією та історією, Україна поважає та дотримується різноманітних релігійних звичаїв і регулярно проводить паломництва до різних місць [9].

Релігійний туризм насамперед охоплює подорожі, метою яких є відвідування священних місць, духовних осередків та центрів віровчень. Такі мандрівки створюють умови для глибшого знайомства з важливими культовими пам'ятками різних традицій, а також з релігійними обрядами й духовною спадщиною народів світу. Поєднання оглядин сакральних об'єктів із тематичними, пізнавальними та культурно-просвітницькими програмами сприяє ширшому усвідомленню історичного, духовного й

культурного контексту певної релігії та допомагає краще зрозуміти її сенс і особливості [11, с. 63].

Релігійний туризм охоплює мандрівки пізнавального характеру, що передбачають вивчення історії віровчення, огляд релігійних пам'яток та ознайомлення з матеріальною й духовною культурою певної конфесії [20, с. 57]. Під час подібних поїздок віруючі зазвичай відмовляються від звичного ритму життя і зосереджуються передусім на досягненні морально-етичних та духовних цілей.

Релігія є унікальним явищем духовного буття людства. Вона формує світогляд людини, визначає її щоденну поведінку, задає норми взаємодії зі світом і дає змогу налагоджувати контакт із трансцендентною реальністю через систему обрядів та ритуалів [29].

1.2. Різновиди релігійного туризму та паломництва

Можна вважати, що історично релігійний туризм є першим видом туристичних подорожей, який бере свій початок ще за давніх часів становлення світових релігій. Як багатофункціональне явище, туризм відіграє позитивну роль у житті громадян, організації їх праці та дозвілля. Його вплив є визначальним для економічного та суспільного поступу.

Основний зміст релігійного туризму розкривається в тому, що багато віруючих вбачають лише позитивні якості в подорожах саме із релігійною метою. Основні різновиди релігійного туризму включають:

- паломницький туризм охоплює подорожі віруючих різних конфесій, основною метою яких є духовні практики та релігійні переживання, тоді як питання комфорту не є визначальними (рис. 1.1).
- релігійний туризм екскурсійно-пізнавального характеру зосереджується на відвіданні об'єктів, пов'язаних з історією релігій. Екскурсоводи та дослідники організують маршрути святинями з метою

пошуку маловідомих фактів, відкриття нових інтерпретацій та популяризації цих місць серед населення.

- науковий туризм із релігійною метою притаманний представникам академічного середовища, які здійснюють поїздки для вивчення особливостей різних релігійних традицій і явищ [6].

Ключовим критерієм для диференціації цих сфер є основна ціль мандрівки.

- У першому випадку, головною метою подорожуючих є розширення кругозору, вивчення нових фактів про конкретні місця та пізнання нового.

- У другому випадку, паломники мандрують до святинь, щоб поклонитися, попросити благословення, помолитися за гріхи і шукати духовного зцілення.

- У третьому випадку, мандрівники прямують до центрів сформованих релігій, а також у країни чи регіони, що вирізняються багатомірною духовною спадщиною та усталеними релігійними традиціями. Науковці ж здійснюють такі поїздки з метою ґрунтовного вивчення сакральної історії та введення до наукового обігу нових фактів і дослідницьких результатів [26].

Рис.1.1. Паломницький (груповий) туризм.

Джерело: власне фото автора

У сфері туризму зазвичай виділяють кілька видів паломництва, класифікуючи їх за різними показниками [13].

- За особливостями часу відвідування паломництво умовно поділяють на кілька типів. Цілорічне паломництво охоплює такі сакральні об'єкти, які доступні для відвідин протягом усього року. Сезонне паломництво залежить від кліматичних, природних або інших чинників, які визначають можливість відвідування святині лише у певні періоди. Разові (подієві) подорожі приурочені до конкретних церковних свят, річниць або днів вшанування окремих святих, коли прочани вирушають у дорогу з нагоди визначної релігійної події.

- Якщо враховувати характер об'єктів, то паломницькі подорожі поділяють за відвіданістю конфесійних святинь (монастирів, храмів, церков) та природно-культових місць, до яких відносять: гори, річки, озера, цілющі джерела, печери й інші природні локації сакрального значення. Паломник, вирушаючи в дальшу мандрівку, зазвичай прагне оглянути всі важливі святині певного району, окрім тих випадків, коли метою є довготривале перебування в конкретному духовному осередку.

- За географією подорожей паломництво поділяють на внутрішнє, що охоплює об'єкти в межах однієї держави, та міжнародне, популярність якого невпинно зростає. У сучасних умовах організація таких турів значно спростилася, адже в давнину мандрівники все організовували самостійно, зараз цією організацією займаються туристичні фірми та професійні екскурсоводи.

- За критерієм обов'язковості відвідувань виокремлюють добровільні паломництва та обов'язкові. Останні характерні, наприклад, для ісламу, де кожен мусульманин має здійснити хадж хоча б один раз у житті, якщо дозволяють фізичні та матеріальні можливості.

- У територіальному вимірі паломництво поділяють на кілька рівнів: світове, що охоплює найвизначніші святині християнства;

міждержавне (макрорегіональне), характерне для країн, об'єднаних спільними культурними та релігійними традиціями; загальнодержавне, що відбувається в межах однієї країни; регіональне (локальне), яке пов'язане з окремою місцевістю чи областю.

До паломництва світового масштабу належать поїздки до Святої Землі (Палестини), де розташований Гріб Господній, а також до Риму - місця вшанування мощей апостолів Петра та Павла.

Макрорегіональні поїздки включають відвідування духовних центрів, лавр, монастирів та храмів, важливих одночасно для кількох народів чи країн, які об'єднані культурно-регіональною спільністю.

Паломництва в межах однієї держави відображають особливості розвитку релігійної культури населення, а також структуру духовного життя в конкретному регіоні. Як релігійні туристи, так і прочани вирушають у дорогу тоді, коли виникає потреба у глибшому духовному пережитті, що виходить за рамки звичних богослужінь у власній церковній громаді [6].

Паломницькі тури відрізняються від усіх інших тим, що паломник реально бере участь у релігійному житті церкви чи монастиря (відвідує богослужіння, долучається до молитовних практик). Важливим аргументом на користь релігійних турів є той факт, що паломництво - це не тільки зустріч з Богом, але й з іншими людьми «дорогою» до спасіння та кращого життя.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ПРОСТОРОВІ ОСОБЛИВОСТІ

2.1. Сучасний стан релігійного туризму в Україні

Україна є багатонаціональною релігійною державою, на території якої функціонує понад сотні конфесій і різноманітних духовних течій. Переважна частина населення належить до християнської традиції (95%), серед яких 54,5% складають православні, а 18,6% - католики (рис. 2.1). У сучасних умовах релігійні практики християн, католиків, мусульман та представників інших віросповідань формують стабільний інтерес до паломницьких подорожей як всередині країни, так і до закордонних святинь, що сприяє активному розвитку релігійного туризму [28].

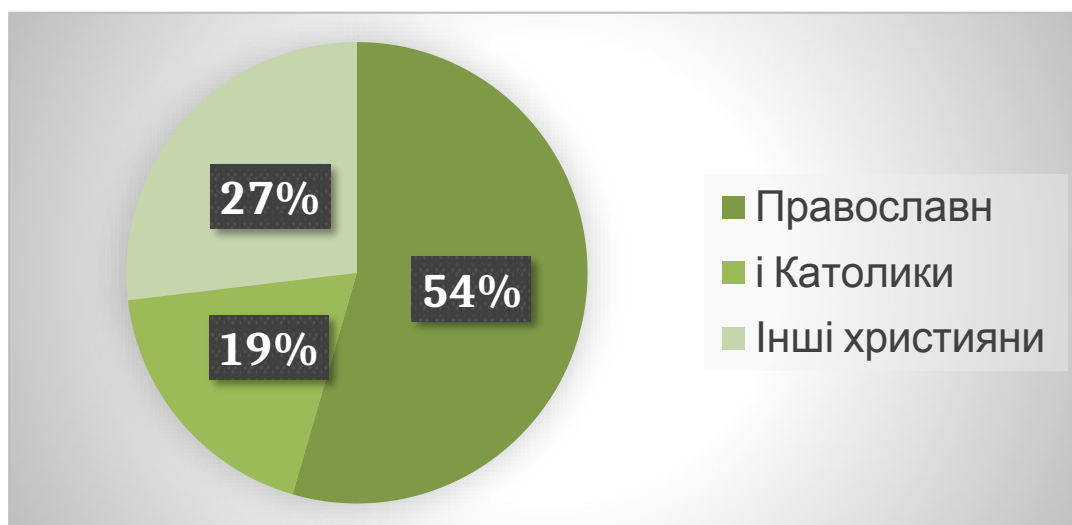

Рис. 2.1. Частка віруючих християн

Джерело: створено автором

На сучасному українському туристичному ринку вже функціонують спеціалізовані туристичні компанії та агентства, діяльність яких спрямована на практичну організацію подорожей як для прочан, так і для звичайних екскурсантів. Ці суб'єкти господарювання зосереджені на

наданні послуг у сфері релігійного туризму. Більшість паломницьких маршрутів традиційно організовуються установами, що діють при паломницьких відділах єпархій (у межах християнських конфесій), а також відповідними організаціями інших релігійних напрямів - ісламського, буддійського чи інших.

На території України сьогодні функціонує приблизно 130 різних паломницьких структур - від відділів та служб до агентств і туристичних компаній. Маршрути, які вони пропонують, охоплюють як усі регіони нашої держави, так і більшість країн Європи та Близького Сходу. У середньому кожна з таких організацій протягом року реалізовує близько п'ятдесяти турів. Водночас точну кількість внутрішніх релігійних туристів встановити неможливо.

Якщо виходити з припущення, що всі активні віряни подорожують виключно з релігійною метою, то їхня частка у загальному потоці туристів становить орієнтовно від 8,5% до 20%. Це відповідає приблизно 160-360 тисячам організованих поїздок і екскурсій, серед яких 120-300 тисяч припадає на закордонні маршрути, а лише 25-60 тисяч на подорожі всередині країни. Таким чином, частка релігійного туризму в загальному обсязі туристичних подорожей в Україні не перевищує 8-10%, а, найімовірніше, є нижчою. Отже, рівень розвитку релігійного туризму в нашій державі щонайменше вдвічі поступається середньосвітовим показникам.

Кількість іноземних паломників, які щороку відвідують Україну, становить у середньому 60-70 тисяч осіб, а приблизно стільки ж приїжджає з релігійно-пізнавальною метою. Близько двох третин від цього числа становлять туристи з Ізраїлю, серед яких частка власне паломників не перевищує 15% (тобто 8-10 тисяч осіб). Згідно з локальними дослідженнями, упродовж 2019 року загальна кількість прочан становила:

- у Львові близько 700 тис. осіб;

- у Києві приблизно 600 тис. осіб;
- у Почаєві до 500 тисяч;
- у Зарваниці не більше 500 тисяч;
- у Джублику майже 300 тисяч
- у Святогірську до 100 тисяч [56].

Релігійно-туристичні пам'ятки України розміщені нерівномірно. Значна частина об'єктів включена до переліку архітектурних пам'яток державного та місцевого значення. Їхнє територіальне розташування охоплює різні області, що створює широкий, але неоднорідний релігійно-туристичний потенціал країни.

Найбільше релігійних пам'яток зосереджено у Києві - сім об'єктів, по два - у Чернігівській та Донецькій областях. Згідно з проведеним дослідженням, що охоплювало аналіз загальної кількості культових споруд і рівня їх доступності на різних географічних локаціях, було ідентифіковано та визначено чотири окремі регіони, які мають значний потенціал і є найбільш перспективними для розробки та організації релігійних туристичних маршрутів:

- Західний регіон: Івано-Франківська, Львівська, Волинська, Тернопільська, Закарпатська, Чернівецька та Рівненська області. Висока концентрація святинь тут пояснюється тривалим історичним впливом Австро-Угорщини та Польщі.
- Північно-Центральний регіон: Хмельницька, Житомирська, Вінницька, Черкаська, Київська, Полтавська, Сумська, Чернігівська, області та м. Київ.
- Південний регіон: Автономна Республіка Крим і м. Севастополь (тимчасово окуповані території), Миколаївська, Херсонська та Одеська області.
- Придніпровсько-Східний регіон: Кіровоградська, Донецька, Луганська, Харківська, Запорізька та Дніпропетровська області.

Провідну частку релігійно-туристичних об'єктів, що включено до реєстру пам'яток архітектури національного значення, домінують дерев'яні храми (40,59%) та муровані культові споруди (36,72%). Значну частку складають також костели (13,01%) і монастирські комплекси (9,13%), натомість мечеті становлять лише 0,55%.

Релігійний туризм і паломництво, виконуючи функцію задоволення особистих духовних потреб, допомагають вірянам утвердитися у вибраній конфесії та посилити їхню релігійну ідентичність. Натомість релігієзнавчий туризм має значно ширший потенціал для міжконфесійного діалогу, екуменічного зближення та релігійного порозуміння, відкриваючи нові світоглядні перспективи й розширюючи систему індивідуальних цінностей.

Це підтверджують і дані Всесвітньої туристичної організації: серед причин, що роблять релігієзнавчі подорожі привабливими для сучасних туристів, 45 % опитаних назвали «яскравими та незабутніми враженнями», 25 % – «можливістю поглибити знання про інші культури та релігії», 23 % – «естетичною насолодою», а 17 % – «духовним збагаченням» [3].

Українське суспільство традиційно відзначається високим рівнем толерантності, повагою до свободи совісті та віросповідання, а також прагненням до гармонійного духовного розвитку. Право кожного громадянина на свободу світогляду й релігії закріплено в статті 35 Конституції України. Взаємини між державою та релігійними організаціями регулюються демократичними принципами, визначеними Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» [23].

Протягом років незалежності в Україні стійко зростає кількість зареєстрованих релігійних громад. За даними на 2020 рік на території держави функціонувало понад 120 різних конфесій та рухів. Структура релігійного ландшафту включала: 60% християнських організацій, 9% мусульманських, 7% іудейських, а також понад 10% спільнот орієнтального походження та інші [16].

Відповідно до статистичних даних Міністерства культури та інформаційної політики України, у державі функціонує 36796 релігійних організацій, серед яких 1729 громад діють без офіційної державної реєстрації. Переважна більшість (приблизно 97%) належить до різних християнських конфесій: 53,7% становлять православні громади, близько 29% - протестантські, а 14,3% - католицькі.

Ключову роль серед релігійних організацій виконує Українська Православна Церква. Згідно з даними 2020 року, вона об'єднувала понад 11,5 тисячі релігійних структур. До її складу входило 35 єпархій, 105 монастирів, 14 закладів духовної освіти, близько 2,1 тис. недільних шкіл і 16 братств, а кількість духовенства перевищувала 6,5 тис. осіб [22, с. 679]. Окрім того, церква видавала 37 періодичних видань. Протягом останніх років деякі показники цієї конфесії зросли майже вдвічі: чисельність священнослужителів досягла 12513, кількість монастирів - 260, а парафій - 12381.

Україна займає особливе місце у християнському сакральному просторі, виступаючи своєрідним «перехрестям» паломницьких шляхів Європи. Територія держави має значний потенціал для розвитку релігійного та паломницького туризму завдяки великій кількості святинь, духовних центрів і культурно-історичних пам'яток.

Релігійний туризм в Україні нині розглядається як перспективний напрям туристичної індустрії, що відіграє значну роль у збереженні національної духовної спадщини, зміцненні місцевих громад і стимулюванні загального розвитку туризму. Попри виклики, спричинені війсьними подіями, дана галузь поступово адаптується до нових соціально-політичних умов, демонструючи потенціал до сталого відновлення та подальшого інституційного зміцнення.

2.2. Паломницький рух: потоки паломників, прощі та інші види подорожей

Паломницький туризм приваблює людей, які прагнуть зміцнити свою віру, віднайти внутрішню гармонію, а також отримати духовне чи фізичне зцілення. Львівщина, безперечно, належить до тих регіонів, де паломники мають змогу реалізувати ці прагнення, адже край відомий численними святинями та духовними осередками. Водночас паломницькі подорожі приваблюють не лише вірян, але й осіб, які шукають культурного збагачення, нових знань та духовних вражень. Щоб оцінити рівень популярності цього напрямку туризму в області, необхідно проаналізувати щорічну кількість прочан, які прибувають на Львівщину з метою паломництва.

Найточнішу кількість прочан можна визначити під час проведення прощ - масових паломницьких подорожей, які вже давно стали знаковими не лише для Львівщини, але й для всієї України та діаспори. Проща - це духовна дорога до місця, пов'язаного з чудесними об'явленнями, діяльністю святих або зі збереженням важливих святинь.

На інтенсивність паломницьких потоків впливає стан дорожньо-транспортної та паломницької інфраструктури, доступність інформації про духовні центри для прочан з інших регіонів, а також ініціативність парафіяльних громад.

Метою участі в прощах є прославлення Бога, поклоніння чудотворним іконам, мощам святих, відвідання цілющих джерел, а також прохання про зцілення, духовне збагачення та каяття. Прощі відбуваються у формі піших ходів, спільних молитов, участі у богослужіннях тощо. Туристичні компанії часто формують свої маршрути саме на час проведення прощ, адже такі події відбуваються раз на рік та викликають найбільший інтерес серед паломників.

Проща - це зосереджена на молитві мандрівка до святині, місця, яке

особливим чином пов'язане з дією Божої благодаті, об'явленнями Богородиці або життям і діяльністю святих [8, с. 93].

Паломницькі осередки мають визначені дати для організації прощ. Саме в ці дні фіксується максимальне прибуття вірян (табл. 2.1).

Таблиця 2.1
Організація найбільших прощ на Львівщині та в сусідніх областях

Місце проведення	Мета проведення
с. Підгірці (Бродівський район)	Відвідання Підгорецького монастиря та отримання відпусту
с. Унів (Перемишлянський район)	Вшанування чудотворної Унівської ікони Пресвятої Богородиці та цілющого джерела
с. Крехів (Жовківський район)	Вшанування чудотворної ікони святого Миколая з метою здобуття відпусту
с. Старуня (Івано-Франківська обл.)	Відпустовий центр блаженного Симеона Лукача
с. Страдч (Яворівський район)	Вшанування Чудотворного образу Матері Божої Нерушимої Стіни (копія), вшанування місць поховання блаженних о. Миколи Конрада та дяка Володимира Прийми
с. Раковець (Пустомитівський район)	Піша проща до Раківця, цілющого джерела
с. Прилбичі (Яворівський район)	Огляд храму-музею, присвяченому Андрею Шептицькому. Відвідування меморіальних місць, пов'язаних з життям Андрея та Климентія Шептицьких. Проведення молитовних чувань
с. Унів (Перемишлянський район)	Поклоніння Унівській чудотворній іконі Пресвятої Богородиці. Відвідування цілющого джерела
с. Заглина (Жовківський район)	Проведення марійської прощі до з обов'язковим відвідуванням цілющого джерела
с. Глиняни (Золочівський район)	Поклоніння Чудотворному образу розп'ятого Христа з метою отримання відпущення гріхів

Джерело: [39]

Паломництво як духовна практика ґрунтується на внутрішній мотивації віруючого - каятті, прагненні очищення, утвердженні віри чи прославленні Бога. Якщо ж подорож до святині зумовлена радше цікавістю,

рекреаційними чи розважальними цілями і в ній відсутній духовний намір, то, навіть за участі у зовнішніх формах прощі (процесії, богослужіння), така поїздка розглядається передусім як туристична. Протягом століть паломництво до шанованих святинь було невід'ємним елементом традиційної релігійності українців [8, с. 93].

В Україні постало чимало осередків, куди щороку вирушають тисячі вірян. До найпопулярніших належать:

- Зарваниця (Тернопільська область) – один з найбільших греко-католицьких центрів паломництва, в якому розміщується чудотворна ікона Божої Матері. Марійський духовний центр є одним із двадцяти найвідоміших духовних центрів, де щорічно відбуваються загальнонаціональні прощі, які збирають значну кількість вірян.

- Унівська лавра (Львівська область) - один із найдавніших монастирських осередків України, історія якого сягає XI століття. Монастир приваблює прочан своїми богослужіннями та збереженою традицією чернечого життя.

- Почаївська лавра (Тернопільська область) - посідає провідне місце серед православних монастирів України. Місце паломництва відоме завдяки чудотворній іконі Богородиці та відбитком стопи Пресвятої Діви Марії, що зберігся на камені.

- Гошівський монастир на Ясній горі (Івано-Франківська область) - є важливим греко-католицьким духовним центром, де вшановується Гошівська чудотворна ікона Божої Матері.

- Крехівський монастир (Львівська область) - центр духовності, куди приїжджають численні прочани, особливо під час великих церковних свят.

- Старуня (Івано-Франківська обл.) - відпустовий центр блаженного Симеона Лукача, який включає музей, величний хрест, капличку та підземний храмовий комплекс.

Також важливими є паломницькі подорожі до Свято-Успенської Святогірської лаври (Донецька область), що до початку війни приваблювала десятки тисяч вірян, та Манявського скиту (Івано-Франківська область) – одного з найстаріших монастирських комплексів Карпатського регіону.

Кожне місце прощі має визначені в церковному календарі дати, коли відбуваються відпусти, й саме в ці дні сюди прибуває найбільше вірян. При цьому паломницькі події не прив'язані до конкретної конфесії - у святинях можуть одночасно вшановуватися реліквії православної та католицької традицій. У таких храмах об'єкти шанування зазвичай зберігаються разом, а відпусти відбуваються у спільно визначені дні.

Види відпустів поділяються на часткові та повні. Частковий відпуст може бути наданий після виконання конкретних побожних дій, визначених Церквою. Повний відпуст передбачає дотримання комплексу умов, а право його проголошення належить Ватикану. Дії, що ведуть до отримання часткової індульгенції, включають молитву, служіння, піст та свідчення віри у щоденному житті.

Існує чотири основні типи дій, через які вірянин може отримати часткову індульгенцію: молитва, різні види служіння, дотримання посту та свідчення віри у щоденному житті. Останнє означає, що людина, яка проявляє віру в особливо складних або незвичних життєвих обставинах, також має право на частковий відпуст. Натомість повна індульгенція надається лише за виконання особливих умов, а дозвіл на її уділення походить безпосередньо від Ватикану [5, с. 24].

Під час прощ часто проводять хресну ходу - урочисту процесію з хрестом, хоругвами та іконами. Багато паломників переконані, що участь у хресній дорозі сприяє духовному оновленню, зціленню та зміцненню віри. Тривалість хресної ходи може коливатися від кількох десятків хвилин до кількох днів, а хресна дорога зі стаціями Страстей Господніх може займати

від кількох годин до доби [21, с. 467].

Маловідомою та новітньою є хресна дорога в с. Вороняки (рис.2.2). Пролягає ця хресна дорога із нижньої частини села у верхню, звідкіля відкриваються мальовничі краєвиди на місто Золочів та його околиці. Щороку на початку весни о. Михайло Смолінський, який є парохом с. Вороняки, організовує хресну дорогу запрошуючи прийняти в ній участь священників і всіх вірних м. Золочева та навколишніх сіл. Проходить ця хресна дорога стежками села, піднімаючись на гору «Брацька».

Рис. 2.2. Хресна дорога селом Вороняки

Джерело: власне фото автора

Львівська область вирізняється значною кількістю сакральних об'єктів, відомих своїми прощами, духовними ходами та храмовими святами, де віряни традиційно отримують відпуст. Переважна більшість таких місць пов'язана з католицькою традицією - вони становлять 71,9% усіх релігійних осередків. Українська Греко-Католицька Церква проводить паломництво у 75 святинях (67,2%), Римо-Католицька Церква - у п'яти (4,7%). Представники українського православ'я (УПЦ КП і УПЦ МП) організовують паломницькі заходи у 26 паломницьких місцях (28,1%).

Домінування УГКЦ у кількості таких місць прямо пов'язане з конфесійною структурою населення регіону. Активність розвитку конкретних паломницьких центрів здебільшого визначається тим, наскільки ефективну організаційну роботу проводять церковні адміністрації на рівні єпархій і деканатів.

Паломницькі осередки умовно поділяють на три категорії залежно від кількості прочан, що прибувають на храмове свято: перша група охоплює місця, які щороку приймають понад 5 тисяч відвідувачів; друга – об'єкти, куди приходить від 1 до 5 тисяч паломників; третя – локації з чисельністю прочан до 1 тисячі осіб. Показники відвідуваності були встановлені на основі особистого спостереження під час прощ, а також за результатами опитувань настоятелів храмів і монастирів, що приймають паломників (рис. 2.3).

Під час храмових урочистостей найбільший потік прочан - понад п'ять тисяч осіб - спрямовується до чотирьох головних центрів паломництва. Серед них: Крехівський монастир святого Миколая, розташований у селі Крехів Жовківського району; село Страдч у Яворівському районі; Свято-Успенська Унівська Лавра в селі Унів Перемишлянського району, відпустовий центр у с. Старуня, а також місто Львів. Ці об'єкти приваблюють вірян не лише зі Львівщини, а й з-за кордону. Їхня популярність визначається багатовіковими традиціями паломництва, наявністю розвиненої інфраструктури та особливою духовною цінністю - мощами святих, чудотворними іконами, цілющими джерелами та старовинними храмами.

До другої категорії (від 1 до 5 тисяч прочан) входять сім святинь, п'ять з яких славляться чудотворними іконами, а дві - джерелами зцілення. Серед них: Заглина (Жовківський район), Биличі (Старосамбірський район), Корсів (Бродівський район), Лісок Чернилявський (Яворівський район), Підгірці, Глиняни, Підкамінь (Золочівський район) та місто

Борислав. Зазвичай прочани відвідують ці місця в межах єпархії. Інфраструктура тут менш розвинена, а інформація про них практично відсутня у відкритих церковних ресурсах та на офіційних сайтах паломницьких центрів. Усі ці святині належать громадам УГКЦ.

Третя, найчисельніша група складається зі святинь, до яких під час храмових свят прибуває менше 1 тисячі людей. До них відносять Жовкву, а також села Раковець, Тучне, Гніздичів, Лаврів, Грушів та інші населені пункти. Паломництва до цих місцевостей здебільшого організуються на рівні деканату або сусідніх парафій. Аналіз свідчить, що найбільша концентрація відвідуваних паломницьких центрів розташована саме на півночі Львівщини, де представлені як святині УГКЦ, так і РКЦ.

Рис. 2.3. Статистика середньої кількості прочан Львівщини у дні храмових свят.

Джерело: [12]

На кількість відвідувачів суттєво впливають транспортна доступність, інфраструктурні умови, статус місця як відпустового та активність місцевого духовенства. Прикладом ефективної організації може слугувати діяльність пароха храму св. Анни в Бориславі, який сформував одну з найбільших колекцій реліквій у регіоні.

2.3. Основні релігійно-паломницькі об'єкти України

Паломництво є однією з найдавніших форм релігійного туризму, що має глибоке історичне та духовне коріння. В Україні, яка вирізняється багатою релігійною спадщиною, паломницькі об'єкти формують важливу складову не лише культурного, але й духовного життя суспільства. Ці об'єкти виконують роль сакральних центрів, що об'єднують віруючих різних конфесій та сприяють збереженню історичної пам'яті.

Перелік найбільш шанованих християнських сакральних об'єктів нашої держави включають релігійно-паломницькі центри, розташовані в чотирьох основних географічних напрямках (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Розташування святих місць релігійного туризму в Україні

Напрямок	Назва
північ	міста Глухів, Суми, Конотоп, Чернігів, Ніжин, Мгар, Путивль, Полтава
схід	Макіївка, Северодонецьк, Нікольське, Харків, Луганськ, Ізюм, Святогірськ, Донецьк
південь	Одеса, Кулевча, Ялта, Балта, Ізмаїл, Білгород-Дністровський, Шабо, Бахчисарай, Сімферополь, Севастополь, Інкерман, Херсонес
захід	Почаїв, Старуня, Корець, Кременець, Володимир-Волинський, Зарваниця, Львів, Тернопіль, Крехів, Гошів, Чернівці, Свалява, Банчени, Мукачево, Грушево.
центр	Чигирин, Бар, Умань, Могилів-Подільський, Браїлов, Овруч, Кам'янець-Подільський, Чоповичі, Коростень, Золотоноша

Джерело: [38]

Релігійні мандрівки в Україні охоплюють усі її області, оскільки практично кожен регіон має власні святі місця, які приваблюють прочан з різних куточків країни. Такі локації вирізняються особливими природними властивостями, цілющими джерелами, давніми історіями об'явлень та унікальною сакральною архітектурою.

Україна, зокрема її столиця Київ, регулярно приймає велику кількість вірян з-за кордону, які прагнуть глибше пізнати духовну культуру слов'янських народів, вшанувати святині та ознайомитися з українськими звичаями й традиціями.

Першочерговими об'єктами для формування паломницьких маршрутів є численні монастирі, які протягом багатьох століть слугують центрами духовності. Вони є місцем зберігання мощей, релігійних реліквій та чудотворних ікон, що є головними магнітами для паломників.

Серед найвизначніших монастирських комплексів України варто виокремити Києво-Печерську лавру, Флорівський монастир у Києві, Почаївську лавру та Свято-Успенську Святогірську лавру, яка отримала статус лаври у вересні 2004 року.

Значну естетичну та духовну цінність має природне оточення Національного природного парку «Святі Гори», у межах якого розташована Святогірська лавра. Особливе враження справляють її споруди, вибудовані на крейдяних урвищах, а також система підземних ходів, що простягається приблизно на кілометр та включає печерні храми і келії. Комплекс печерних споруд включає келії пустельників і підземну церкву преподобних Антонія та Феодосія.

Пам'ятка XVII століття - Миколаївська церква вирізьблена в крейдяній скелі є яскравим прикладом стилю українського бароко. Загалом в Україні налічується близько 20 тисяч культових споруд, п'ята частина яких має статус архітектурних пам'яток. Потужними центрами міжнародного релігійного туризму можуть бути Прикарпаття та

Закарпаття, які зберігають спадщину католицької, юдейської та вірменської традицій. Важливими духовними осередками залишаються Київ, Одеса, Чернігів, Полтава - міста, де впродовж століть співіснували різні релігійні культури [19].

В Україні налічується 2 релігійні пам'ятки світового рівня, 9 - міжнародного рівня, 9 пам'яток загальнодержавного рівня (рис. 2.4). Серед християнських церков, які діють в Україні, присутня також і Римокатолицька церква та Українська Греко-католицька церква (УГКЦ) [2, с. 829].

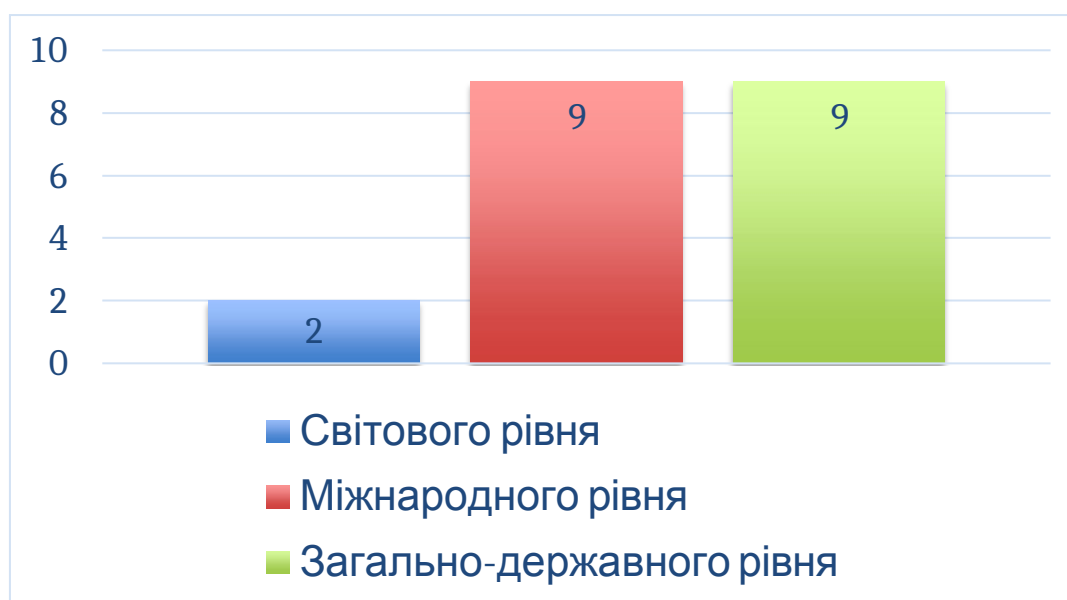

Рис. 2.4. Кількість релігійних пам'яток в Україні.

Джерело: створено автором

Чимало римо-католиків мешкає у західних регіонах країни - Львівській, Івано-Франківській, Закарпатській, Тернопільській, Волинській, Рівненській та Чернівецькій областях. В інших частинах України їхня частка не перевищує 0,7% населення. Загальна чисельність католиків оцінюється в 4–5 млн осіб. У таблиці 2.3 подано ключові

православні паломницькі центри держави, які мають загальносвітове або міжнародне значення.

Таблиця 2.3

10 найвідоміших православних релігійно-паломницьких центрів
України

№	Назва релігійно-паломницького центру	Місце розташування	Час заснування	Головні святині (об'єкти)
1	Свято-Успенська Києво-Печерська Лавра	м. Київ	XI ст.	Ікона Богородиці «Печерська», «Успіння», «Києво-Братська» та ін., мощі св. прп. отців Києво-Печерських
2	Свято-Успенська Почаївська Лавра	м. Почаїв Тернопільська обл.	1240 р.	Відбиток Стопи Діви Марії, Почаївська ікона Богородиці, мощі святих - преподобних Іова і Амфілохія Почаївських.
3	Свято-Успенська Святогірська Лавра	м. Святогірськ Донецької обл.	XIII ст.	Святогірська ікона Богородиці
4	Зимненський Успенський жіночий монастир	с. Зимне Володимир Волинського р-ну.	1001 р.	Зимненська ікона, частки св. мощей.
5	Різдва Богородиці Глинська пустинь	с. Соснівка Сумської обл.	1648 р.	Образ Різдва Богородиці (Глинська ікона) та цілісні мощі святих подвижників - Глинських старців.
6	Чернігівський Свято-Троїцький кафедральний собор	м. Чернігів	1695 р.	Мощі свт. Феодосія та прп. Лаврентія Чернігівських
7	Харківський Благовіщенський кафедральний собор	м. Харків	1901 р.	Мощі святителя Афанасія Лубенського, а також Олександра і Мелетія Харківських.
8	Одеський Успенський чоловічий монастир	м. Одеса	1824 р.	Мощі св. прп. Кукши Одеського

Продовження табл. 2.3

№	Назва релігійно-паломницького центру	Місце розташування	Час заснування	Головні святині (об'єкти)
9	Корецький Троїцький жіночий монастир	м. Корець Рівненської області	1496 р.	Корецький образ Богородиці «Споручниця грішних»
10	Троїцький жіночий монастир	м. Сімферополь АР Крим.	2003 р.	Мощі свт. Луки Кримського

Джерело: [53]

Серед сакральних осередків Греко-католицької церкви особливо вирізняються Зарваницький, Унівський та Крехівський монастирі. Римокатолицька церква також має кілька добре відомих об'єктів - зокрема, собор святих апостолів Петра і Павла в Луцьку та храм Святої Трійці в Олиці.

Особливе місце в релігійній спадщині України займають пам'ятки католицької архітектури, серед яких - найстаріший католицький храм Києва костел святого Олександра (освячений 30 серпня 1830 року), а також численні храми Львова: кафедральний костел Успіння Пресвятої Діви Марії, Домініканський костел Божого Тіла, собори святої Марії Магдалини та Єлизавети. В історії України особливо значущою є доля Ченстоховської (Белзької) ікони Божої Матері, тісно пов'язаної з українською землею [53, с.288-289].

Серед паломницьких об'єктів особливе місце займають також і чудотворні ікони. Ікони-це живописні зображення Господа Ісуса Христа, Богоматері або святих, створені для молитви і для навчання віруючих істин віри. Ікони - це не лише візуальні зображення святих осіб чи подій, це матеріальна зосередженість, де Божественна енергія поєднується з людським мистецтвом. Ікона виступає як своєрідний портал до духовного світу, через який сходить Божа Благодать і через який людина може досягти

особливо тісного спілкування з Творцем. Зокрема, ікони, перед якими зафіксовано чудеса, називають чудотворними.

Чудові ікони зберігаються у храмах з метою загальної пошани. Ці ікони прикрашені коштовними деталями, що призвело до їх знищення під час конфіскації церковного майна в радянський період. Частина ікон зникла в цей час, включаючи багато давніх реліквій, чимало з них було зруйновано під час переслідування та знищення церков.

Для віруючих спільнот чудотворні ікони є особливо важливими. Поклоніння цим іконам базується на шануванні святого образу, який вони зображують. Серед українського народу особливо поширені чудотворні ікони, зображеннями яких є Божа Матір та святий Миколай. Зазвичай такі ікони носять назви, що вказують на місце їх зберігання, такі як назви місцевостей чи монастирів [7].

В українській духовній традиції особливе місце посідає низка шанованих чудотворних ікон. До найвідоміших серед них належать Почаївська та Володимирська ікони Божої Матері, а також Касперівська, Зимненська і Козельщинська. Окрему групу становлять ікони «Призри на смирення» та «Семистрільна», що вирізняються давньою історією та сталим культовим вшануванням. Значну духовну спадщину також має Грушівська, Кохавинська, Крехівська, Кристинопільська (Червоноградська), Самбірська, Стрийська Унівська й Терехівська ікони, які відіграють помітну роль у релігійній культурі України.

У Львівській області нараховується 51 чудотворна ікона, що належить різним християнським конфесіям. Найбільшу концентрацію таких святинь виявлено в юрисдикції Української Греко-Католицької Церкви, тоді як найменшу - в парафіях Української Православної Церкви. Зокрема, 41 чудотворний образ міститься в храмах УГКЦ, п'ять - у релігійних спорудах РКЦ, чотири - в УПЦ КП, а один - в УПЦ МП. Це пояснюється тим, що

більшість паломницьких осередків регіону належить греко-католицькій традиції [15, с. 249–252; 216–217].

Найвідомішими чудотворними іконами Львівської області є Кохавинська, Стрийська, Грушівська, Унівська, Кристинопільська (Червоноградська), Самбірська, Крехівська, і Тереховлянська чудотворні ікони. У залежності від адміністративного розподілу, найбільша кількість чудотворних ікон для вшанування виставлена у храмах різних районів Львова: 7 у Львівському районі, 5 у Жидачівському, а по 4 у Сокальському, Жовківському, Бродівському, Золочівському та Яворівському районах. Як зазначено на рис. 2.5, значна частина цих ікон зосереджена безпосередньо у Львові, а також на південно-східних територіях регіону та півночі.

Згідно з класифікацією за типами населених пунктів, більшість досліджених ікон (32 з 51) зосереджені у сільській місцевості, тоді як решта знаходяться в містах, які виконують функції районних чи адміністративних центрів відповідних конфесій.

Зокрема, у Жидачівському районі, де сконцентрована велика концентрація ікон УГКЦ, у період панування Австро-Угорщини та міжвоєнні роки була висока чисельність українського греко-католицького населення. Проте у східних районах області було більше полонізованого населення. Мала кількість чудотворних ікон у гірських та передгірських районах пояснюється двома основними причинами: низькими показниками густоти населення та переважаням православного віросповідання серед мешканців Старосамбірського та Турківського районів [15].

Унівський чудотворний образ Божої Матері є одним з головних релігійних образів Львівщини. Перша згадка про цю ікону датується XVIII ст., до коронації архієпископом А. Шептицьким. Ікона перебувала в монастирі до його закриття радянською владою у 1950 році.

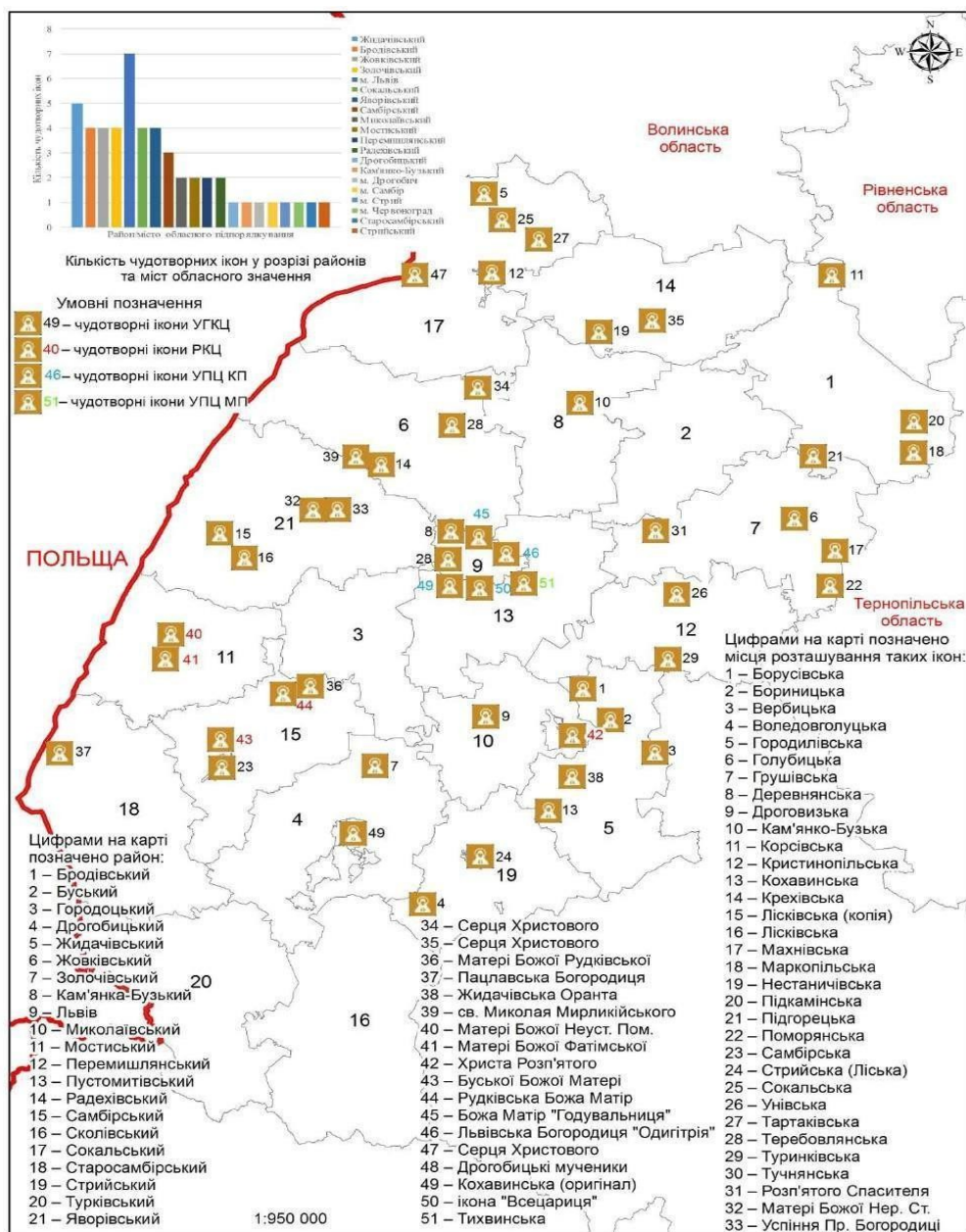

Рис. 2.5. Чудотворні ікони Львівської області

Джерело: [43; 45; 51]

Ікони зберігалися в неналежних умовах і були сильно пошкоджені, що призвело до втрати оригіналів. Серед цінностей, що перебувають у монастирі, є копія Чудотворної Унівської ікони - одна з двох існуючих. Ієромонах Ювеналій Мокрицький створив її, базуючись на фотографіях та стародруках. Ікона прикрашена окладом XVIII ст., який зберігся від оригіналу.

З огляду на сучасний адміністративно-територіальний поділ УГКЦ, найбільша концентрація чудотворних ікон припадає на сакральні об'єкти Сокальсько-Жовківської єпархії, де налічується 16 таких реліквій. Десять чудотворних ікон зберігаються як у Львівській архієпархії, так і в Стрийській єпархії. Ця кількість удвічі перевищує показник Самбірсько-Дрогобицької архієпархії, де налічується 5 таких ікон. У храмах Львівської архієпархії Римсько-католицької церкви виявлено 5 чудотворних образів; ще 4 - у місцях Львівсько-Сокальської єпархії - УПЦ КП, а одна ікона міститься в одному з храмів Львівської єпархії УПЦ.

Усі чудотворні ікони Львівщини становлять значну історичну, духовну та мистецьку цінність. Щороку їх відвідують десятки тисяч вірян. Найвідоміші образи, що мають популярність навіть поза межами області, містяться в паломницьких центрах Крехова, Унева та Страдчі. Однак більшість чудотворних ікон мають локальне значення - ними здебільшого цікавляться мешканці прилеглих сіл і міст, тоді як в інших регіонах України про них мало відомо.

У християнській традиції важливими об'єктами шанування поряд з іконами є рештки святих та блаженних. Власне бажання отримати заступництво та підтримку святих часто спонукає прочан вирушати до місць, де знаходяться ці реліквії. Святі (нетлінні) мощі - це тіла або їхні частини, які після смерті не піддалися розкладу й були канонізовані церквою [8, с. 79].

З часів раннього середньовіччя нетлінні мощі в християнській церкві були об'єктами культового вшанування. Нетлінність тіл померлих церковних діячів і мучеників було головним аргументом для канонізації праведників віри.

На території України зберігається чимало мощей святих і блаженних. Лиш на території Львівщини вони доступні для поклоніння та вшанування у 36 різних храмах (рис. 2.6).

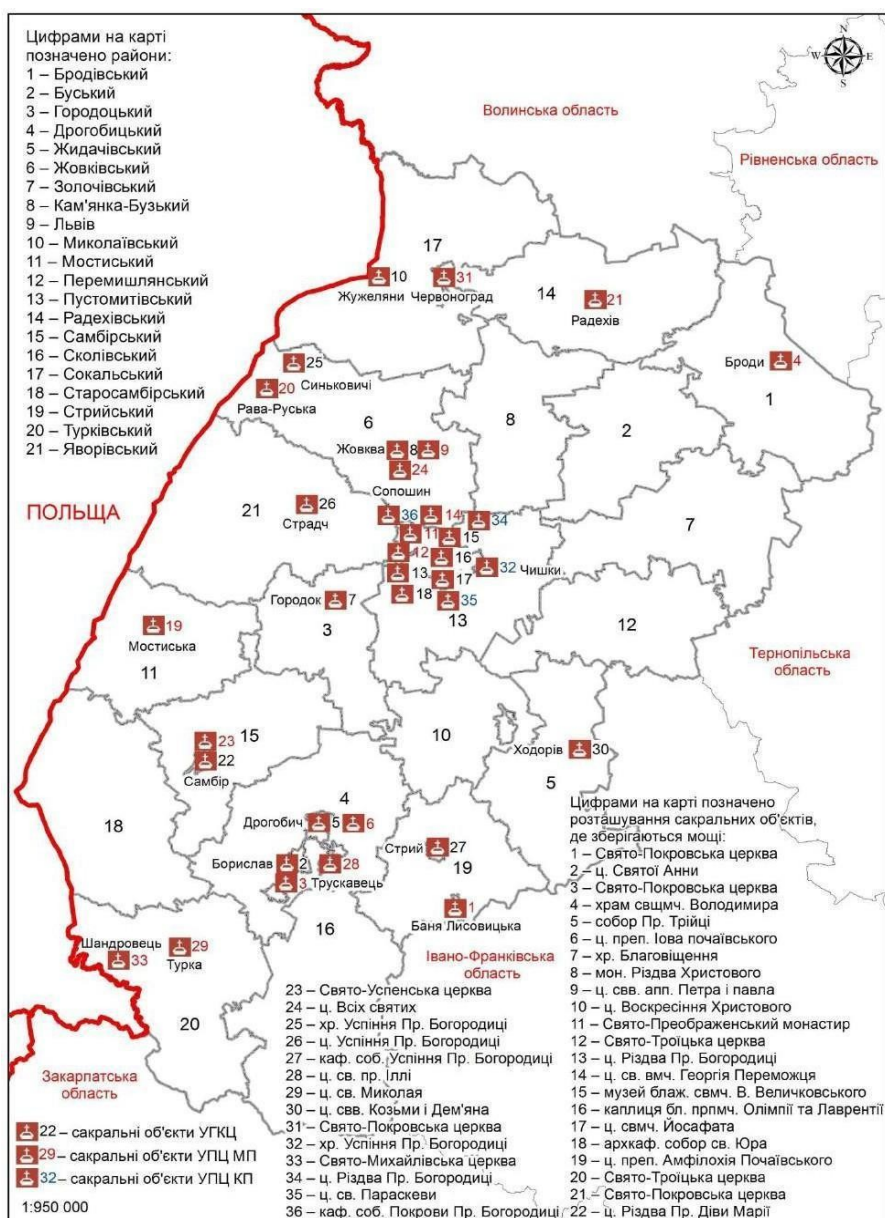

Рис. 2.6. Місця розміщення мощей святих і блаженних

Джерело: [12]

Місця зберігання мощей (храми) знаходяться під різною юрисдикцією, що безпосередньо залежить від їхньої конфесійної належності. 17 об'єктів - належать УПЦ МП, 15 - УГКЦ та 4 - УПЦ КП. У межах епархій ситуація виглядає так: 17 святих з мощами розташовані у Львівській епархії УПЦ МП, шість - у Львівській архієпархії УГКЦ, чотири у Львівсько-Сокальській епархії УПЦ КП, а по три у Самбірсько-

Дрогобицькій, Сокальсько-Жовківській та Стрийській єпархіях. Якщо розглядати територіальний розподіл за районами, найбільша кількість сакральних пам'яток, відкритих для поклоніння та вшанування, зосереджено у Львові (12 об'єктів). У Дрогобицькому та Жовківському районах налічується по п'ять вказаних об'єктів.

Переважна частина храмів, де виставлені мощі святих, розташована у великих населених пунктах - районних центрах та містах обласного значення. Це зумовлено релігійною структурою населення, значною роллю сакральних споруд у формуванні паломницьких маршрутів, а також тим, що саме в кафедральних храмах різних конфесій зазвичай розміщені найбільші реліквії.

Присутність мощей святих у церквах вважається вкрай значущою подією для релігійної громади. Останки зазвичай розміщують у спеціальних приміщеннях, до яких мають доступ віряни. Нерідко православні та католики, незважаючи на різноманітні релігійні погляди, виявляють шану мощам одного й того ж святого. В залежності від стану збереженості, мощі можуть зберігатись у ковчезі, раці, мощовику або релікварії.

У християнській церкві зберігається близько 40 тисяч мощей святих і блаженних у різних формах, включаючи попіл, кістки та навіть нетлінні тіла. Найбільш відомим об'єктом серед паломників є церква святої Анни у місті Борислав. В середині храму розміщено 187 реліквій, з яких 54 пов'язані з земним життям Ісуса Христа. Найцінніші з них виставляються для публічного перегляду, зазвичай під час великих свят або тоді, коли до храму приходять важкохворі люди, сподіваючись на зцілення [8, с. 83].

До найшанованіших реліквій, що зберігаються у храмі святої Анни, належать мощі апостолів Юди, Петра, Павла та Андрія Первозванного, а також євангелістів Луки, Матвія, Марка й Івана Богослова. Окрім цього, тут знаходяться мощі Івана Хрестителя, святих Якима й Анни, трьох великих

отців Церкви таких як - Василій Великий, Григорій Богослов та Іван Золотоустий, представники чернечих орденів, священномученик Йосафат, а також блаженні новомученики УГКЦ (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Мощі святих у храмі св. Анни м. Борислав

Джерело: [54]

Колекція реліквій, що знаходиться в храмі Св. Анни, являє собою мініатюрні частинки святих, які мають незначний розмір. Дощечки, спеціально підготовлені для іконографії містять вбудовані всередину капсули з реліквіями. Мощі традиційно поділяють на три основні групи. Перша категорія включає фрагменти кісток; до другої належать біологічні зразки (кров, шкіра, волосся, нігті); третя категорія охоплює матеріальні артефакти, які були у контакті зі святим, наприклад, фрагменти одягу [10, с. 126].

Головний собор УГКЦ у Львові - Собор Святого Юра - окрім копії чудотворного образу Матері Божої й Туринської Плащаниці, зберігає ще і частинки мощей таких святих, як апостол Петро, Миколай, Шарбель, Антоній Падевський, Пантелеймон Зцілитель, Валентин, Йосафат (Кунцевич), Миколай (Чарнецький).

Крипта собору слугує місцем останнього спочинку для визначних ієрархів Української Греко-Католицької Церкви, зокрема кардинала Сильвестра Сембратовича, митрополита Андрея Шептицького, патріарха Йосифа Сліпого, архієпископа Володимира Стернюка та архієпископа Мирослава-Івана Любачівського (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Крипта собору святого Юра у Львові

Джерело: [52]

У греко-католицькій церкві святого Йосафата у Львові зберігаються мощі Блаженного Миколая Чарнецького, українського владики, якого Папа Іван Павло II канонізував 27 червня 2001 року, визнавши його мучеником за християнську віру.

У місті Львові також зберігаються реліквії, пов'язані з діяльністю греко-католицької церкви. У монастирі Згромадження сестер святого Йосафата віряни мають можливість віддати шану святиням - мощам та іконі блаженної преподобної мучениці Лаврентії. Рештки блаженного священномученика Григорія Лакоти, беатифіковані Папа Іван Павло II, також зберігаються у храмах Львова.

Святі цілющі джерела не менш популярні серед паломників, ніж чудотворні ікони та мощі святих. Цілющі джерела належать до місць

поклоніння природі, куди люди здійснюють паломництва. Християни здавна вірили в цілющі властивості води, адже цілющі джерела згадуються в Біблії (в Новому Завіті - це овечі купальні). Серед природних сакральних місць України провідну роль за кількістю цілющих джерел відіграє Львівська область. На її території налічують 19 джерел, відомих як в Україні, так і за кордоном.

У розрізі районного поділу найбільше таких об'єктів зосереджено в Яворівському й Жовківському районі: по три - джерела. При цьому, по два таких джерела зафіксовано у Перемишлянському, Золочівському та Сколівському районах (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Святі цілющі джерела у Львівській області

Джерело: [12]

Серед паломників особливою популярністю користуються численні цілющі джерела, зокрема Раковець у Пустомитівському районі, Унів у Перемишлянському районі, Бориничі на території Жидачівщини, Тишковичі в Мостиському районі та Лісок у Яворівському районі. Витоки появи цих джерел пов'язують із об'явленнями Матері Божої вірянам та подальшими випадками чудесного зцілення від різноманітних недуг. Нерідко прощі до джерел поєднуються з вшануванням чудотворних ікон, серед яких особливо шануються святині Унева, Бориничів та Грушева. Значна частина таких джерел сконцентрована в східних і західних районах Львівщини. Якщо розглядати їх у конфесійному аспекті, то всі вони належать парафіям УГКЦ. З адміністративно-територіальної точки зору чотири джерела знаходяться в межах Сокальсько-Жовківської єпархії, три - у Стрийській, п'ять - у Самбірсько-Дрогобицькій, а сім - у Львівській архієпархії.

Жовківський район має визначну святиню - цілюще джерело, що знаходиться у селі Крехів, яке, за свідченнями, бере початок ще з часів виникнення давнього скельного монастиря. За переказами, джерело було відкрите наприкінці XVI століття монахами Йовом та Сильвестром [17]. Воно розташоване в лісовій місцевості поблизу монастирського комплексу й отримало назву на знак поваги ікони Матері Божої Люрдської. Загальноприйнятим є факт, що ця вода залишається чистою протягом тривалого часу, тому віряни вважають її цілющою.

У селі Заглина Жовківського району розташоване також не менш відоме цілюще джерело - «Маруся». Із легенди відомо, що воно виникло на тому самому місці, де Богородиця явилася місцевій мешканці та одному з монахів. Вода цього джерела вважається лікувальною, а численні приклади одужань лише зміцнюють віру людей у його чудесну силу. Зафіксовано чимало випадків полегшення стану важкохворих після споживання цієї

води, останнє документоване чудесне зцілення датується 2005 роком (рис. 2.10).

Рис. 2.10. Джерело «Маруся» у селі Заглина

Джерело: [44]

Паломництво в Україні є важливою формою релігійного туризму, що має глибоке історичне та духовне значення. Культові споруди (монастирі, церкви), чудотворні ікони, мощі святих та цілющі джерела становлять основу паломницьких маршрутів та виступають духовними та культурними центрами.

Львівщина вирізняється особливою концентрацією чудотворних ікон та святинь, які приваблюють тисячі вірян. Водночас паломництво в Україні має міжконфесійний характер, що підкреслює багатство духовної спадщини країни. Таким чином, воно виконує не лише релігійну, а й культурну місію, сприяючи збереженню традицій та формуванню національної ідентичності.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНО-ПАЛОМНИЦЬКОГО ТУРИЗМУ В ПОЛЬЩІ

3.1. Релігійний туризм у Польщі: сучасний стан і розвиток

Релігія посідає вагоме місце в соціокультурному житті польського суспільства. Для більшості віруючих характерним є дотримання релігійних норм, регулярне відвідування храмів у недільні та святкові дні, а також участь у традиційних обрядових практиках. На території держави функціонують культові споруди різних конфесій, однак релігійність поляків має специфічні риси, що сформувалися під впливом історичних подій, духовних традицій та діяльності визначних постатей, які впродовж століть впливали на формування національного світогляду.

Польща належить до найбільш релігійних країн Європейського Союзу, де домінуючу роль відіграє католицька церква. Її вплив простежується не лише в духовній сфері, а й у суспільно-культурному вимірі. Такий стан сприяє активному розвитку релігійного туризму, який має глибокі історичні витоки, розгалужену інфраструктуру та стабільний попит серед місцевих жителів та іноземних паломників.

Подібно до багатьох європейських держав, Польща створює сприятливі умови для здійснення паломництва, активно підтримуючи туристичну інфраструктуру та організацію релігійних маршрутів. Паломники зазвичай обирають комплексні подорожі, що передбачають відвідування кількох сакральних об'єктів. Характерною особливістю релігійного туризму в Польщі є компактне розташування більшості святих місць, що робить такі маршрути доступними та зручними.

Організація паломницьких турів відзначається високим рівнем упорядкованості. Прочани можуть розміщуватися при монастирських комплексах або у спеціально облаштованих пансіонатах, де забезпечено

умови для духовної концентрації, молитви та участі в богослужіннях. Харчування зазвичай відповідає релігійним традиціям, передбачаючи пісні страви, а туристи мають змогу проводити особисті молитви чи брати участь у спільних богослужіннях.

Оскільки переважна більшість населення Польщі сповідує католицизм, релігійні подорожі в країні переважно орієнтовані саме на цю конфесію. Католицька віра має вагомий вплив у формуванні суспільних цінностей та повсякденного життя поляків. Зокрема, у країні, як і в Німеччині, на законодавчому рівні заборонено торгівлю у недільні та святкові дні, які традиційно відведені для духовного відпочинку та відвідування святих місць.

Католицькі храми у Польщі практично на кожному кроці. Вони є надзвичайно красивими і захоплюючими своєю історією та архітектурою (рис. 3.1).

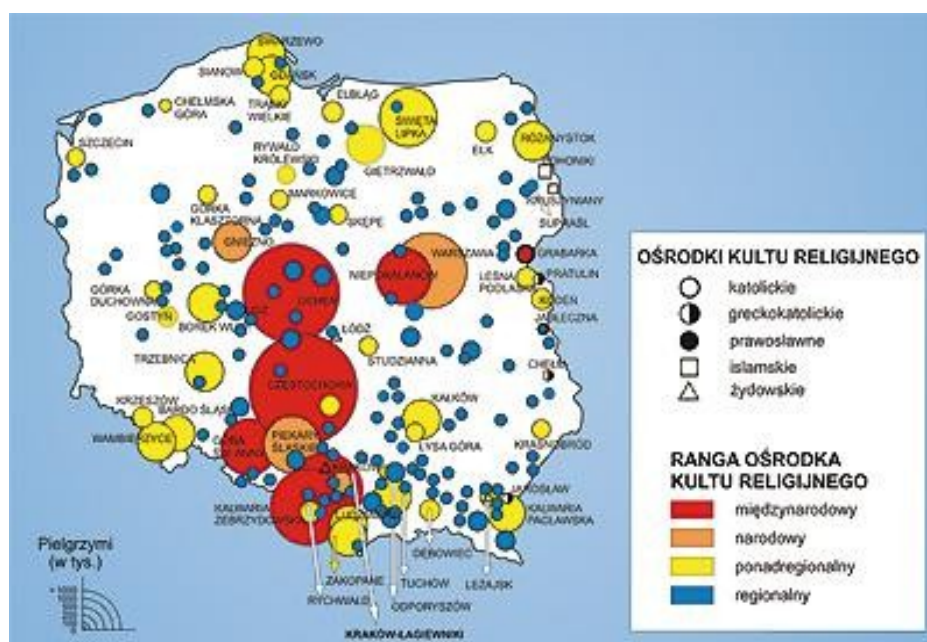

Рис. 3.1. Карта святинь Республіки Польщі

Джерело: [59]

Звісно, крім католицизму, в Польщі присутні й інші релігії, саме тому тут можна побачити храми різних віросповідань.

Щороку в Польщі у паломницьких заходах бере участь від 5 до 7 мільйонів поляків, що складає понад 15% від загальної кількості населення країни. На сьогодні поляки становлять приблизно 5% від усіх християнських паломників у світі та понад 20% тих, хто здійснює прощі в Європі. Щорічно Польщу відвідує близько 1,5 мільйона іноземних паломників [59].

На думку фахівців, основними осередками паломництва є релігійно-паломницькі центри [37]. Їх доцільно розглядати як комплекс багатофункціональних сакральних об'єктів, спрямованих на задоволення духовних потреб віруючих та формування стійких потоків прочан. У науковій літературі поширена функціональна та територіальна класифікації таких центрів. Локальні центри обслуговують віруючих у межах певної місцевості; регіональні - приймають паломників з різних частин країни та сусідніх держав; міжнародні - формують глобальні паломницькі потоки і мають статус світових духовно-культурних осередків [36].

У межах таких центрів можуть функціонувати святині як національного, так і місцевого значення. Об'єкти світового релігійного значення виступають чинником формування міжнародних паломницьких потоків, тоді як локальні святині здебільшого сприяють розвитку внутрішнього паломництва [10].

Польська нація відома своїм прагматизмом, що відображається навіть у популярному прислів'ї: «Не поляки створені для Бога, а Бог створений для поляків» [59]. Серед найпривабливіших для паломників і туристів міст Польщі вирізняються: Варшава, Краків, Вроцлав, Торунь, Гданськ, Щецин, Познань, Люблін, а також відомий туристичний осередок Закопане. Основними країнами, звідки прибуває найбільша кількість відвідувачів, є Німеччина, Велика Британія, Україна, Сполучені Штати Америки, Італія та інші [25].

Протягом останніх десятиліть помітне поступове поєднання традиційного паломництва з елементами культурно-пізнавального та історичного туризму. Відвідувачі духовних осередків прагнуть не лише долучитися до богослужінь чи духовних практик, але й оглянути архітектурні пам'ятки, мистецькі здобутки та місцеві звичаї. Це сприяє зростанню інвестицій у сферу інфраструктури, завдяки чому удосконалюються транспортні сполучення, створюються сучасні туристичні центри обслуговування, розширюється готельний фонд та мережа закладів харчування.

Держава та органи місцевого самоврядування приділяють велике значення міжнародній популяризації релігійного туризму. Польща активно долучається до європейських паломницьких маршрутів, зокрема пов'язаних із духовною спадщиною святого Якова та святого Бенедикта. Це сприяє формуванню позитивного іміджу країни як значущого центру духовності та охоронця культурної спадщини.

Отже, сучасний розвиток релігійного туризму в Польщі ґрунтується на поєднанні історичних традицій паломництва з новими тенденціями туристичного ринку. Це створює передумови для подальшого зростання зацікавленості як серед внутрішніх відвідувачів, так і серед іноземних туристів.

3.2. Основні центри релігійно-паломницького туризму в Польщі

Республіка Польща, подібно до більшості держав Європейського Союзу, активно створює умови для розвитку релігійного туризму. Зазвичай мандрівники, які прагнуть ознайомитися з релігійною та культурною спадщиною країни, обирають комплексні туристичні маршрути, що включають відвідування кількох сакральних об'єктів. Важливою особливістю паломницьких подорожей у Польщі є компактне розташування

значної частини святинь, що суттєво полегшує організацію пересування між ними та підвищує комфорт туристів.

На сучасному етапі свого суспільно-політичного та культурного розвитку Республіка Польща зберігає статус переважно католицької держави. Водночас у її конфесійному просторі повноцінно функціонує Польська автокефальна православна церква, очолена Блаженнішим Митрополитом Варшавським і всієї Польщі [31]. Інституційна структура цієї Церкви охоплює сім єпархій і понад 250 парафіяльних громад, які налічують 410 культових споруд, близько 260 священнослужителів і понад 700 тисяч вірян (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Головні місця паломництва у Польщі

Джерело: [58]

Щороку понад 7 млн людей (понад 15% населення країни) беруть участь у прощах до Польщі. Поряд з латинськими та східними католиками, паломництво також здійснюють православні християни та мусульмани.

У Польщі зареєстровано понад 500 паломницьких святинь, з яких більшість (98%) належить до Римо-католицької церкви. Переважають

марійські святині – близько 430, з них понад 200 з коронованими образами Божої Матері. Найважливіші центри релігійного культу мають міжнародне значення: Ясна Гора, Краків-Лагєвніки, Кальварія-Зебжидовська, Ліхень, Непокалянув, Гора Святої Анни. Групу населених пунктів національного значення складають центри з різноманітними традиціями паломництва: Пекари-Шльонські, Гнезно, Варшава та Закопане-Кшептувкі.

До центрів надрегіонального значення можна віднести 25 святилищ. Це, зокрема: Бардо-Сілезьке, Вамбежице, Тшебниця, Людзьмерж, Тухов, Кальварія Пацлавська, Кодень, Лесьна-Підляська, Гетшвалд, Свята Ліпка, Вейхерво, Сваршево, Святий Хрест, Дукла, Калков-Годів. Групу центрів регіонального значення складають близько 135 святилищ, місцевого значення - 330 [60].

До скарбів духовної спадщини належать щей паломницькі місця світового рівня. Серед них - Краківські Лагєвніки, де, згідно з переданням, Христос об'явився св. Фаустині Ковальській, відкриваючи їй послання про Боже Милосердя. Також важливими центрами є Вадовіце - місто, де народився святий папа Іван Павло II та Ченстохова з її всесвітньо відомою іконою «Чорної Мадонни».

Головним центром паломництва є Ясна Гора (4-5 млн паломників на рік). Наступні місця займають: Краків-Лагєвніки (культ Божого Милосердя і святої Фаустини, понад 2 млн паломників) та Кальварія-Зебжидовська і Ліхень (близько 2 млн паломників).

Особливий пік паломницького руху спостерігається в період головних свят, які зазвичай пов'язані з важливими ярмарками. У головних центрах налічується понад 450 таких ярмаркових днів. З цих ярмарків, як правило, лише кілька є так званими великими ярмарками або головними ярмарками. Вони збирають найбільшу кількість паломників. Більшість ярмарків пов'язані з марійним культом.

До найважливіших і найпоширеніших належать ярмарки, пов'язані зі святами: Відвідини Пресвятої Богородиці (31 травня), Успіння Богородиці (15 серпня) та Різдва Пресвятої Діви Марії (8 вересня). Також свята присвячені Пресвятій Діви Марії, Королеви Польщі (3 травня) і Матері Божій Шкаплерновій (16 липня). Вони відзначаються в більшості центрів. Особливо відзначаються свята, пов'язані з конкретним святилищем і конкретним зображенням Марії. Серед таких відпустів найвідоміший пов'язаний зі святом Матері Божої Ченстоховської (26 серпня). У деяких центрах, окрім марійних ярмарків, проводяться ярмарки, пов'язані зі святами Господніми (наприклад, Кальварія-Зебжидовська, Пікари Сілезькі, Кальварія Пацлавська, Гора Святої Анни, Вехерво) [60].

У деяких районах Польщі сильно відчувається регіональний характер паломництв, які нерідко мають специфічні народні, фольклорні елементи. Це стосується насамперед гірських районів (особливо Карпат), Сілезії, Кашуб, Куяв, Вармії. Окрім релігійного змісту, ярмарки містять елементи фольклору. Вони є своєрідним оглядом регіональних звичаїв. До сьогодні вони зачаровують своєю автентичністю.

У серпні паломники подорожують майже до всіх польських святинь. Серед численних сакральних місць Польщі варто виокремити вісім найбільш відомих центрів паломництва, з них: 3 міжнародного значення (Ясна Гора, Кальварія-Зебжидовська, Ліхень), 1 національного значення (Пекари-Шльонські) та 4 надрегіонального значення (Гетшвалд, Калварія Пацлавська, Сваржево, Вамбежице).

До найважливіших релігійних туристичних осередків Польщі відносять:

– Санктуарій Божого Милосердя в Лагєвніках (рис. 3.3). У 2002 році під час візиту до Польщі Іван Павло II проголосив його Світовим центром милосердя. Поруч зі старовинним костелом, де покоїться свята Фаустина - поширювачка культу Божого Милосердя, була зведена сучасна базиліка,

автором якої є професор Вітольд Ценцкевич. Інтер'єр храму оформлено у вигляді дерева, схилоного поривом вітру, а центральне місце займає ікона «Ісус, на тебе уповаю»;

Рис. 3.3. Санктуарій Божого милосердя в Лагевниках

Джерело: [58]

– Кальварія-Забжидовська – монастирський комплекс, споруджений на початку XVII століття. У храмі, виконаному в стилі раннього бароко, зберігається ікона Божої Матері з Немовлям, що є об'єктом особливого шанування вірян. На території площею близько 300 гектарів розміщено понад 40 каплиць, об'єднаних мережею доріжок, які утворюють хресну дорогу. Кальварія-Забжидовська традиційно входить до більшості релігійних туристичних маршрутів Польщі, про що свідчить сталий щорічний потік паломників і туристів;

– містечко Вадовіце – це місце народження папи Івана Павла II. У будинку, де він народився та провів дитячі роки, нині функціонує музей, який щоденно відвідують численні туристи та прочани. Саме завдяки цій постаті Вадовіце набуло міжнародної популярності як символ духовного становлення Папи.;

– Ченстохова виконує роль духовної столиці Польщі (рис. 3.4). Тут розташований католицький монастирський комплекс – Ясногірський санктуарій Пресвятої Діви Марії, який належить ордену паулінів. Ясногірський монастир відомий насамперед тим, що в його стінах зберігається Ченстоховська ікона Божої Матері - святиня, що має виняткове релігійне значення для католиків і вважається національною реліквією Польщі [60];

Рис. 3.4. Ченстохова

Джерело: [55]

– Краків посідає провідне місце в культурному просторі Польщі та характеризується високою концентрацією архітектурних і сакральних об'єктів. Серед них центральним є Кафедральний собор, що виконує функцію національної святині, місця коронації та поховання польських монархів.

Архітектурний образ собору сформований синтезом кількох стилістичних напрямів - готики, ренесансу й бароко. Місто вирізняється значним туристичним потоком, зумовленим інтересом відвідувачів як до релігійної спадщини, так і до можливості візуальної фіксації пам'яток.

Вигідне географічне положення Польщі, а також багатовікове переплетення культурних, національних і релігійних впливів зробили цю країну привабливою з огляду на багатство її культурної спадщини. Разом із запровадженням християнства польська держава перейняла традиції, мистецтво й архітектурні особливості західноєвропейських країн. Про це свідчать численні зразки романської архітектури, серед яких Плоцький Кафедральний собор - місце поховання перших правителів з роду П'ястів та історична базиліка в Тумі.

Значний слід залишила й єврейська громада, яка до початку Другої світової війни становила близько 10% населення країни. Їм належать характерні кладовища з оздобленими надгробками - кіркути.

Серед туристів велику цікавість викликає давній архітектурний комплекс із Вавелем та кварталом Казімеж, який включений до Списку світової спадщини ЮНЕСКО [27]. Туристам варто відвідати ось такі об'єкти:

- Маріацький костел зі знаменитим готичним дерев'яним п'ятичастинним віттарем;
- Вавель із королівською резиденцією;
- район Казімеж із його єврейськими пам'ятками - цвинтарем, синагогами та музеєм юдаїзму;
- фестиваль єврейської культури, який щороку приваблює численних туристів у літній сезон.

Відомо, що у Вавельському замку в минулому проводили найважливіші релігійні й державні урочистості. Нині центром Казімежа є вулиця Широка, де розташована значна кількість єврейських ресторанів та кав'ярень. У безпосередній околиці Кракова також є низка цікавих туристичних локацій, зокрема відомі замки: готичний у Ойцові та ренесансний у Песковій Скалі [60].

Вроцлав, який часто називають «квіткою Європи» (рис. 3.5), має багату історію, адже в різні періоди перебував під владою поляків, німців, чехів, австрійців і угорців. Це спричинило змішування культур і традицій, що позначилося на вигляді міста.

Одними з найпривабливіших об'єктів для туристів є Ратуша, яка поєднує риси готики та ренесансу, а також кам'яниці «Під золотим сонцем», «Під сімома електорами» та «Під блакитним сонцем», куди інколи прибувають навіть президенти для проведення офіційних зустрічей.

Рис. 3.5. Вроцлав - історична частина міста

Джерело: [60]

Пандемія Covid-19 завдала суттєвого удару по економіці Польщі. Для підтримки туристичної галузі уряд виділив 5,65 млрд євро на допомогу малим підприємствам і стільки ж - на фінансування великих компаній у формі позик або облігацій [24]. Варто сподіватись, що це дозволить більшості туристичних закладів відновити свою діяльність і продовжувати задовольняти потреби відвідувачів.

Варто зазначити, що Польща активно розбудовує сферу релігійного туризму, що пояснюється високим рівнем релігійності населення та переважанням католиків. Тому більшість паломницьких турів орієнтована саме на них.

Польська влада, як і влада Німеччини, прагне популяризувати не лише найвідоміші святині, а й менш відомі релігійні об'єкти. Однією з переваг релігійного туризму в Польщі є компактне розташування святинь, що дозволяє за короткий час відвідати значну частину з них.

Уже в 2013 році місто Краків проводило масштабну рекламну кампанію, позиціонуючи себе як провідний центр релігійного туризму країни. Також цікавим фактом є те, що поляки історично були одними з перших паломників у Європі.

Крім того, Польща приваблює прочан не лише своєю хорошою інфраструктурою, а й організацією численних релігійних заходів і фестивалів, що проходять у дні церковних свят.

РОЗДІЛ 4

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПАЛОМНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ

4.1. Проблеми розвитку паломницької інфраструктури

Львівська область є провідним туристичним регіоном і ключовим курортним осередком усієї Західної України. Цей регіон вирізняється щедрими природними ресурсами та глибокими духовно-культурними традиціями. Завдяки своїй історико-культурній спадщині та великою різноманітністю рекреаційних ресурсів, Львівщина приваблює значну кількість туристів, як вітчизняних, так і закордонних. У регіоні розвивається багато видів туризму, зокрема, і паломництво, яке потребує інновацій та вкладень, адже є чимало невирішених питань, що перешкоджають розвитку туристичного сектору в регіоні.

У загальноприйнятому визначенні «інфраструктура» - це сукупність господарських і культурних об'єктів та секторів, які забезпечують виробничу та іншу діяльність людей. У наукових працях, присвячених релігійному туризму та паломництву, окрім терміну «паломницька інфраструктура» часто згадується також поняття «релігійна інфраструктура» або «сакральна інфраструктура».

Елементами релігійної інфраструктури виступає широкий спектр об'єктів і установ, пов'язаних із духовним життям та організацією релігійних практик. До цієї системи належать культові споруди та будівлі, серед яких можна виокремити церкви, храми, каплички, молитовні дома та інші сакральні архітектурні форми. Важливу роль відіграють також освітні релігійні заклади, зокрема семінарії, катехитичні та недільні школи, що забезпечують підготовку духовенства та релігійне виховання вірян.

Невід'ємною складовою релігійної інфраструктури є система адміністративно-управлінських органів, що формують її ієрархію. До цих

структур належать вищі церковні інституції (зокрема, митрополії та єпархії), а також їхні нижчі територіальні підрозділи (деканати та дієцезії). Окрему групу формують релігійні центри, такі як монастирі й лаври, що виступають осередками паломництва, духовного життя та культурної спадщини. Невід’ємною частиною інфраструктури є й служителі культури – монахи, священники, пресвітери та інші представники духовенства.

До складу паломницької інфраструктури можна віднести підприємства, що виготовляють та продають сувеніри, календарі, образки, свічки, різноманітні релігійні видання, а також культові або сакральні предмети (рис. 4.1).

Рис. 4.1. Продаж релігійної продукції

Джерело: власне фото автора

До релігійної інфраструктури також можуть входити об’єкти, що викликають релігійно-туристичний інтерес: джерела, придорожні хрести, вказівники, монументальні скульптури, каплиці та інші місця, які мають духовну, історичну або культурну цінність і приваблюють паломників та туристів. [47, с. 31].

Багато населених пунктів мають нерозвинену паломницьку інфраструктуру. За типом населених пунктів це в основному села. Більшість з цих об’єктів знаходяться далеко від малонаселених районів, сільської

місцевості та населених пунктів (до прикладу цілющі джерела тощо). До цих населених пунктів можна дістатися місцевими дорогами, які в основному знаходяться в поганому стані, а найближча залізнична станція розташована в районному центрі або в сусідніх селах, що може ускладнювати транспортну доступність до об'єкта.

Готельно-ресторанний бізнес малорозвинений. Відсутність об'єктів громадського харчування та одиничних пунктів тимчасового розміщення (будинки, квартири, гуртожитки) та житлових приміщень (кімнати, спальні кімнати тощо) знижують попит, привабливість цих паломницьких об'єктів, рівень обслуговування існуючих об'єктів розміщення та громадського харчування – досить низький.

Паломницька інфраструктура представлена самотніми хрестами або скульптурами, храми часто закриті для відвідувачів, особливо в будні дні немає можливості придбати певну релігійну літературу чи пам'ятні речі про відвідування цього місця.

Як бачимо з рис. 4.2, місця з розвинутою паломницькою інфраструктурою розташовані у Львові, центрі області та низці міст обласного значення. Переважно це святині, де зберігаються різноманітні чудотворні образи та мощі блаженних і святих.

У межах адміністративно-територіального устрою конфесій, ці населені пункти набувають статусу центрів деканатів, єпархій тощо. Сюди відносять відомі на національному рівні місця паломництва: Жовква, Унів, Крехів, Страдч та Підкамінь. Прочани здійснюють релігійні поїздки до цих місць та користуються зручностями для проживання та харчування в цих населених пунктах.

Помітна частина місць паломництва розташована у віддалених селах, які знаходяться на значній відстані від районних центрів та основних туристичних маршрутів. Попри це, самі святині залишаються

конфесій почали створювати спеціалізовані паломницькі служби при своїх управлінських центрах.

На формування паломницьких потоків впливають як позитивні, так і негативні фактори (табл. 4.1). До позитивних належать демократичні зміни в суспільстві та гарантії свободи віросповідання.

Таблиця 4.1

Чинники розвитку паломництва

Позитивні	Негативні
Свобода совісті та демократизація суспільства	Недостатній розвиток інфраструктури, призначеної для паломників
Зростання добробуту населення	Проблеми з розміщенням обумовлені недостатнім номерним фондом готелів та його структурною невідповідністю реальному попиту.
Політичні (зняття табу з релігійної діяльності)	Невелика кількість спеціалізованих паломницьких центрів при єпархіях
Економічні (інвестування у розвиток регіону)	Відсутність систематизованої інформації про сакральні об'єкти та про попит і пропозицію у сфері паломництва
Наявність ресурсів паломництва	Відсутність загальної державної чи регіональної програми, спрямованої на комплексний розвиток паломництва
Кадрове забезпечення	Недотримання належного рівня громадського порядку в місцях масового скупчення паломників
Зростання рівня релігійної свідомості населення	Наслідки тривалого періоду атеїстичної політики часів СРСР
Реставрація сакральних об'єктів (реконструкція, відбудова)	Нефективне, нецільове використання історико-культурного потенціалу
Реклама сакральньо-туристичних об'єктів	Недостатній обсяг комплексної рекламно-інформаційної продукції та відсутність активної промоції паломництва

Джерело: [8, с. 114]

Розвиток паломництва обмежується недостатнім розвитком паломницької інфраструктури: більшість паломницьких місць не мають

можливості надати проживання при монастирі чи церкві, тому паломники використовують світські засоби для розміщення.

Багато паломницьких святинь розташовані у селах, де відсутні заклади харчування та місця розміщення, а ті, що є, не відповідають потребам паломників. Відсутність ефективних заходів з розвитку паломництва з боку церков спричиняє суттєві проблеми. Паломницькі служби, які існують зараз, можна вважати скоріше такими за назвою, але фактично вони вже здійснюють діяльність у галузі релігійного туризму. На інформаційних сайтах цих паломницьких центрів зазначено, що більшість їх поїздок направлено на виїзд з України, а прощі та тури по Львівській області організовуються тільки до найбільших святинь.

Серед ключових проблем розвитку паломництва в Україні виділяють такі:

- структурно-організаційні труднощі, які полягають у необхідності створення спеціалізованих підрозділів при церковних управліннях та туристичних фірмах для розроблення маршрутів і координації взаємодії між паломниками та релігійними спільнотами;
- нестача професійно підготовлених кадрів, адже священикам і настоятелям часто бракує знань щодо проведення екскурсій, дотримання правил поведінки в сакральних зонах, особливостей богослужбової практики;
- недостатня інформаційна підтримка, тобто потреба у якісному висвітленні в медіапросторі даних про святині, їх історію, правила перебування та духовне значення.

Попри те, що релігійний туризм у Польщі продовжує активно розвиватися, інфраструктурна база паломництва стикається з низкою системних труднощів, які сповільнюють її ефективне функціонування. Насамперед варто відзначити нерівномірність територіального розвитку: найбільш популярні центри, такі як Ченстохова чи Кальварія-

Збжидовська, мають розвинену мережу готелів, транспортних сполучень та туристичних послуг, тоді як менш відомі санктуарії залишаються недостатньо забезпеченими базовими зручностями для відвідувачів [58].

Суттєвим обмеженням залишається також недостатня транспортна доступність окремих святинь. Багато з них знаходяться у малозаселених або периферійних територіях, куди важко дістатися громадським транспортом. Це стримує збільшення відвідуваності, знижує інтерес іноземних туристів та ускладнює включення таких об'єктів до міжнародних паломницьких маршрутів.

Ще один виклик пов'язаний із вираженою сезонністю туристичних потоків. Найвищий рівень активності припадає на періоди великих релігійних свят та літні місяці, що спричиняє нерівномірне навантаження на інфраструктуру. У пікові дні спостерігається перевантаження транспортних шляхів, готельної та ресторанної мережі, тоді як у міжсезоння цей потенціал використовується недостатньо.

Не менш важливою проблемою є питання збереження культурної та архітектурної спадщини. Значна кількість сакральних споруд має статус історичних пам'яток, які потребують постійного догляду та реставраційних робіт. Обмежені фінансові ресурси й зростання вартості утримання ускладнюють належне збереження цих об'єктів.

Додаткове навантаження створюють екологічні проблеми, що виникають у місцях масового скупчення паломників. Великі потоки відвідувачів за короткий час чинять тиск на довкілля, актуалізуючи питання утилізації відходів, підтримання санітарного стану та збереження природного ландшафту.

У таблиці 4.2. наведено основні проблем розвитку паломницької інфраструктури України та Польщі. На основі порівняння простежується, що як в Україні, так і в Польщі розвиток паломницької інфраструктури має

спільні проблеми, пов'язані з нерівномірністю транспортної доступності, станом культурної спадщини та недостатнім фінансуванням.

Таблиця 4.2

Порівняння проблем розвитку паломницької інфраструктури
України та Польщі

Критерій	Україна	Польща
Транспортна доступність	Багато святинь у віддалених селах, дороги в поганому стані, залізничні станції розташовані далеко.	Нерівномірність: популярні центри добре сполучені, віддалені – важкодоступні
Інфраструктура розміщення та харчування	Недостатня кількість готелів, відсутність об'єктів громадського харчування, низький рівень сервісу.	Розвинена готельна та сервісна база у великих центрах, у менших – обмежені можливості.
Рівень розвитку інфраструктури	Населені пункти мають нерозвинену паломницьку інфраструктуру, лише у великих містах вона на належному рівні.	Високий рівень у ключових центрах (Ченстохова, Кальварія), але малі санктуарії відстають.
Стан культурної спадщини	Багато храмів закриті у будні, сакральні об'єкти потребують відновлення та належного використання.	Багато об'єктів є пам'ятками історії та мистецтва, однак потребують реставрації та фінансування.
Інформаційне забезпечення	Відсутність комплексної рекламної та інформаційної продукції, слабке просування паломництва у ЗМІ.	Інформаційні ресурси розвинені краще, але потребують вдосконалення для іноземних туристів.
Сезонність відвідувань	Вираженої сезонності немає, але більшість подорожей організовуються лише до великих святинь.	Яскраво виражена сезонність: пік у свята та відпустки, у міжсезоння – низька відвідуваність.
Екологічні проблеми	Екологічні проблеми майже не висвітлені, однак існує ризик перевантаження у великих центрах.	Велика кількість паломників створює проблеми з утилізацією відходів та навантаженням на довкілля.
Організаційні проблеми	Відсутність єдиної програми розвитку паломництва, слабка координація між конфесіями і туристичними структурами.	Брак фінансування на підтримку малих центрів, потреба в узгодженій державній та церковній політиці.

Джерело: складено автором

У підсумку, попри вагомий потенціал релігійного туризму, сучасна паломницька інфраструктура Польщі потребує комплексного оновлення, яке охоплюватиме покращення транспортної доступності, модернізацію сервісних послуг, ефективне збереження культурної спадщини та екологічно орієнтоване управління ресурсами. Подолання цих викликів стане важливим кроком до формування конкурентоспроможної та стійкої моделі розвитку релігійного туризму на міжнародному рівні.

Водночас ситуація у Польщі є стабільною завдяки розвиненій інфраструктурі у провідних центрах та кращому інформаційному забезпеченню, тоді як в Україні ключовими викликами залишаються слабка матеріальна база та відсутність узгодженої стратегії розвитку паломництва.

Порівняння свідчить, що Польща має більш розвинену паломницьку інфраструктуру, особливо у ключових центрах міжнародного значення. Водночас в обох країнах існують подібні проблеми – нерівномірний розвиток між великими та малими святинями, потреба в удосконаленні інформаційного забезпечення, а також вищий рівень державної та церковної координації.

4.2. Шляхи вдосконалення релігійного туризму

Україна має значно високий потенціал для розвитку паломницького туризму. Окрім природних ресурсів та історико-культурної спадщини, важливими передумовами є вдало розташоване географічне положення в центрі Європи та багаторічні традиції релігійних мандрівок. Поміж різних форм туризму, що набирають популярності в країні, паломництво вважається одним із найбільш перспективних напрямів, хоча досі перебуває на етапі становлення [32].

У регіоні зберігається низка проблем, що стримують розвиток паломництва, однак ці труднощі характерні не лише для релігійного туризму, а й для туристичної галузі загалом. Церковні структури у співпраці

з місцевою владою та підприємцями поступово працюють над їх подоланням. Вони визначили такі стратегічні напрями розвитку паломництва [4]:

- поліпшення інфраструктури: будівництво нових та модернізація існуючих готельно-ресторанних комплексів у місцях паломництва, а також покращення транспортної доступності до святинь;
- розвиток матеріально-технічної бази: забезпечення необхідним обладнанням для проведення паломницьких заходів, утримання храмів, організація професійного навчання персоналу;
- збереження культурно-історичної спадщини: реставрація ікон, церков, скульптур та інших сакральних об'єктів, які становлять цінність для прочан;
- підготовка кваліфікованих кадрів: створення освітніх програм і курсів для духовенства та екскурсоводів, які проводять паломницькі тури;
- ефективна рекламно-інформаційна політика: формування позитивного іміджу Львівщини як провідного регіону для паломництва;
- створення сприятливих умов для інвестицій: розробка законодавчих механізмів, спрямованих на залучення іноземного капіталу у релігійний туризм, що є ключовим чинником у розвитку інфраструктури та стимулюванні економічного зростання.

Проведення численних прощ у Львівській області стало важливим стимулом для реалізації зазначених напрямів (зокрема у селах Страдч, Унів, Крехів, Заглина, Старуня), оскільки ці місця відомі не лише в Україні, а й поза її межами. Місцева влада, підприємці та духовенство намагаються визначити стратегічні пріоритети для подальшого поступу, адже організація великих релігійних заходів потребує заздалегідь продуманої підготовки.

Варто наголосити, що 55 населених пунктів Львівської області включено до переліку історичних міст України і вони перебувають під

охороною Закону України «Про охорону культурної спадщини» [18]. Ці території мають високий історичний та туристичний потенціал, який може бути ефективно задіяний для подальшого розвитку паломництва.

Ключовим фактором у стимулюванні паломницької діяльності стало впровадження «Програми розвитку туризму та курортів у Львівській області на 2018–2020 роки». Її основною метою було покращення якості туристичних послуг, зокрема тих, що стосуються релігійно-паломницького сектору відповідно до міжнародних стандартів. Реалізація програми сприяла збільшенню туристичних потоків, зростанню витрат туристів на місцеві заходи, зменшенню рівня безробіття, раціональному використанню природних ресурсів і залученню інвесторів до нових проєктів Львівщини [42].

Саме «Програма розвитку туризму та курортів Львівщини на 2018-2020 роки» є ключовим документом, що координує роботу державних структур у цій галузі та сприяє формуванню привабливого туристичного іміджу Львівщини [40].

Управління рекреації й туризму Львівської обласної адміністрації окреслило стратегічні завдання, реалізація яких сприятиме покращенню паломницької діяльності в області [5]:

- формування впізнаваного туристичного образу на національному й міжнародному рівнях;
- розвиток матеріально-технічної бази для масових заходів, окрім цього релігійного спрямування;
- створення добре сприятливих умов для ефективного управління паломницьким туризмом;
- підвищення професійної підготовки працівників і обмін досвідом;

- формування якісного туристичного продукту та зміцнення конкурентоспроможності паломницького туризму через ефективне використання потенціалу регіону;
- розвиток міжгалузевої та міжнародної співпраці;
- налагодження взаємодії між владою, бізнесом і церковними інституціями;
- проведення інформаційно-реklamних кампаній для популяризації Львівщини;
- розширення асортименту паломницьких турів;
- забезпечення виконання технічних вимог щодо безпеки туристів;
- впровадження міжнародних стандартів туристичного маркування;
- удосконалення системи категоризації закладів розміщення.

Розвиток туризму та паломництва в значній мірі залежить від впровадження цих завдань. Значна увага приділяється розвитку Львова, тому була ухвалена Програма культурного та соціально-економічного зростання міста на 2018-2020 роки, що передбачала ефективне використання ресурсів, створення умов для сталого розвитку, покращення якості життя та вирішення соціально-економічних питань [41].

Не менш важливими є рекламні й маркетингові заходи на місцевому та регіональному рівнях: обмін досвідом, формування позитивного іміджу Львова як центру паломництва, підтримка паломницьких організацій на внутрішньому та міжнародному ринках, а також розроблення різних онлайн-платформ із інформацією про події, маршрути, проживання й інфраструктуру.

Ефективний розвиток паломництва передбачає врахування й адаптацію напрацьованих моделей інших держав. Досвід країн, де ця сфера функціонує на високому рівні, засвідчує: одним із визначальних чинників

успішної організації паломницьких потоків є створення спеціалізованих інформаційних центрів. Такі установи забезпечують прочан необхідними даними про святині та їхнє розташування, а також поширюють відомості щодо місць харчування й проживання, транспортних можливостей, екскурсійних програм та інших супутніх послуг [4].

Не менш важливою умовою для активізації паломницької діяльності є облаштування зрозумілих і доступних дорожніх та міських вказівників. Вони полегшують орієнтування на місцевості, особливо зважаючи на те, що значна частина територій, де розташовані об'єкти паломництва, досі не позначені на туристичних чи автомобільних картах.

Для успішного розвитку релігійного туризму в Україні необхідно:

- провести масштабну реставрацію давніх релігійних споруд;
- відновити дерев'яну сакральну архітектуру;
- реставрувати старовинні писемні та скульптурні святині;
- впорядкувати палацові комплекси й прилеглі території;
- видавати популярну літературу іноземними мовами про релігійну спадщину України;
- створити систему пільг для туристичних компаній та агенцій, що просуватимуть релігійні тури;
- запровадити пільги для інвесторів, які вкладають кошти у відновлення пам'яток;
- розробити оптимальні маршрути для паломників, включаючи інші важливі історичні об'єкти.

Релігійний туризм у Польщі має значний потенціал зростання, однак для його подальшого зміцнення необхідне впровадження цілісних реформ і формування чіткої національної стратегії розвитку. Оптимальні трансформації галузі передбачають комплексний підхід, що охоплює інфраструктурні зміни, комунікаційну модернізацію та культурно-освітні ініціативи.

Одним із ключових напрямів виступає покращення транспортно-логістичної та сервісної інфраструктури. Забезпечення зручних шляхів сполучення зі святинями, облаштування сучасних зон відпочинку, інформаційних пунктів та рекреаційних просторів створює сприятливі умови для комфортного паломництва й робить його доступнішим для ширших груп відвідувачів. Не менш важливо інтегрувати принципи інклюзивності та універсального дизайну, аби люди з обмеженою мобільністю могли безперешкодно пересуватися туристичними об'єктами.

Наступний стратегічний напрям стосується вдосконалення інформаційно-комунікаційних інструментів, які забезпечують супровід релігійного туризму. Створення багатомовних веб порталів, мобільних застосунків із розкладом відправ, інтерактивними мапами та аудіогідами значно покращить орієнтування туристів і сприятиме ширшому залученню іноземної аудиторії.

Ще одним важливим аспектом розвитку є збереження та популяризація культурної й духовної спадщини. Системна реставрація пам'яток, підтримка сакральних об'єктів та розбудова музеїв при монастирських і церковних комплексах підвищують культурно-пізнавальну цінність релігійних маршрутів. Додатковий потенціал створює використання сучасних методів презентації спадщини - мультимедійні виставки, інтерактивні інсталяції, віртуальні екскурсії.

Важливим напрямом також є розширення туристичної пропозиції. Поєднання паломницьких подорожей із культурними, гастрономічними, природними чи тематичними маршрутами сприяє збільшенню туристичної активності, розширенню аудиторії та продовженню середнього терміну перебування відвідувачів у регіонах.

Ефективність розвитку галузі великою мірою зумовляється від узгодженої співпраці між органами державної влади, церковними структурами та бізнесом. Спільні дії у сферах фінансування, просування та

міжнародної комунікації дозволяють сформувати цілісне бачення Польщі як важливого європейського центру духовності та паломництва.

Таким чином, модернізація релігійного туризму в Польщі потребує одночасної реалізації інфраструктурних, культурних та маркетингових рішень. Комплексний підхід забезпечить зміцнення позицій країни на світовому туристичному ринку та сприятиме сталому розвитку цієї галузі у майбутньому.

У таблиці 4.3. наведено шляхи покращення релігійного туризму в Україні та Польщі. У порівнянні підходів до удосконалення релігійного туризму Україна та Польща демонструють спільну орієнтацію на модернізацію інфраструктури та збереження сакральної спадщини, однак акценти їх розвитку відрізняються.

Таблиця 4.3

Порівняльна характеристика шляхів вдосконалення релігійного туризму в Україні та Польщі

Напрямок удосконалення	Україна	Польща
Інфраструктура	Створення готельно-ресторанних комплексів у місцях паломництва; облаштування доріг та стоянок	Розвиток транспортних сполучень, сучасних паркінгів, пішохідних і велосипедних маршрутів
Матеріально-технічна база	Забезпечення храмів обладнанням, утримання святинь у належному стані	Покращення сервісної інфраструктури та технічних умов прийому паломників
Збереження культурної спадщини	Реставрація церков, ікон, скульптур; охорона історичних пам'яток	Реставрація храмів, розвиток музеїв при монастирях, використання сучасних технологій
Кадрове забезпечення	Підготовка екскурсоводів з релігієзнавства	Підвищення кваліфікації гідів
Інформаційна та рекламна політика	Розробка рекламно-інформаційних кампаній, просування через ЗМІ та ТА	Багатомовні портали, мобільні застосунки,

Джерело: створено автором

В Україні першочерговим завданням є формування базових умов прийому паломників - від відновлення доріг до забезпечення храмів необхідним обладнанням, тоді як Польща зосереджується на покращенні сервісу, розвитку багатомовних цифрових ресурсів та створенні комплексних туристичних маршрутів, що підвищує привабливість її центрів для іноземних відвідувачів.

Аналіз показує, що обидві країни мають спільні напрями вдосконалення релігійного туризму (збереження спадщини, розвиток інфраструктури, кадрове забезпечення). Водночас Польща демонструє більш розвинений рівень цифровізації та інтеграції у міжнародний туристичний простір, тоді як для України ключовим завданням залишається покращення базової інфраструктури та матеріально-технічної бази святинь.

ВИСНОВКИ

Серед різноманітних форм туристичної діяльності особливе значення займає релігійний туризм, який є невід'ємною складовою сучасної туристичної індустрії. Цей різновид подорожей вважають найдавнішим типом мандрівок, витоки якого сягають періоду становлення світових релігій. У структурі релігійного туризму зазвичай розмежовують два основні напрями - релігійний, що передбачає участь у подіях духовного життя через екскурсії, та паломницький, який полягає у здійсненні подорожей до святих місць і шанованих святинь.

Релігійна карта України вирізняється своїми специфічними рисами порівняно з іншими державами, що зумовлено історичними процесами та конфесійними особливостями регіонів. Релігійний туризм в Україні охоплює як поїздки з метою поклоніння святиням, так і відвідування інших релігійних ресурсів. До таких об'єктів належать окремі сакральні споруди (костели, церкви, храми, каплиці), комплексні релігійні центри (лаври, духовні осередки, монастирські ансамблі), а також природні святині: річки, джерела, печери та інші об'єкти, що мають духовне значення. Україна володіє великим розмаїттям релігійних пам'яток, які мають не тільки історичну, а й культурну та сакральну цінність.

Особливо насиченою релігійними об'єктами є Львівська область, де зосереджено багато святинь, навколо яких функціонують організовані паломницькі центри. За інформацією Департаменту національностей, культури та релігій Львівської області, на території регіону знаходиться значна кількість місць, що приваблюють прочан: чудотворні ікони, мощі святих і цілющі джерела. Саме на основі цих духовних ресурсів були сформовані масштабні паломницькі центри, які приймають численних відвідувачів. Важливо також зазначити, що 55 населених пунктів Львівської області включені до переліку історичних населених місць України й

перебувають під охороною держави, а їхня багата культурно-історична спадщина активно використовується під час організації паломницьких заходів.

Релігійний туризм у Республіці Польща є одним із ключових складників національної туристичної сфери та демонструє стабільне зростання. Його розвиток базується на глибоких культурних і духовних традиціях польського суспільства, де католицька віра відіграє визначальну роль. Польща належить до найбільш релігійно активних країн ЄС, що сприяє значним масштабам як внутрішнього, так і міжнародного паломництва.

На території держави сформована широка мережа сакральних локацій, які приваблюють млн відвідувачів. Серед найвідоміших - Ясна Гора в Ченстохові, Санктуарій Божого Милосердя у Кракові-Лагевніках, Калварія-Зебжидовська, Ліхень та інші центри, що поєднують духовне значення з вагомою культурно-історичною спадщиною.

Сучасна модель релігійного туризму в Польщі характеризується тісним поєднанням із різними видами подорожей - культурними, історичними, гастрономічними та природничими. Такий підхід сприяє формуванню різноманітного туристичного продукту, розширює коло потенційних туристів і підсилює позиції країни на міжнародній туристичній арені.

Попри позитивні тенденції, галузь стикається з низкою викликів: територіально нерівномірним розвитком паломницької інфраструктури, обмеженою транспортною доступністю деяких об'єктів, сезонністю відвідувань та необхідністю системного оновлення пам'яток сакральної архітектури. Також актуальними залишаються питання зменшення екологічного навантаження на паломницькі центри й підвищення стандартів обслуговування.

Подальше зміцнення цієї сфери потребує комплексного стратегічного підходу, що включає модернізацію інфраструктури, цифровізацію туристичних сервісів, активне впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій та розширення співпраці між державою, релігійними установами й бізнесом. Завдяки синергії історичних традицій та інноваційних рішень Польща поступово утверджується як один із головних центрів релігійного туризму в Європі. Даний напрям має досить вагомий потенціал сталого розвитку, сприяє охороні культурної спадщини, формує позитивний міжнародний імідж країни та укріплює її духовно-культурні позиції на європейській арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 7 коронованих образів Богородиці, або львівські чудотворні ікони. URL: <https://photo-lviv.in.ua/7-koronovanyh-obraziv-bohorodytsi-abo-lvivski-chudotvorni-ikony/> (дата звернення: 06.09.2025).
2. Академічне релігієзнавство: підручник. За наук. ред. проф. А. Колодного. К.: Світ Знань, 2000. 862 с.
3. Арістова А. Релігійний і релігієзнавчий туризм в Україні: проблеми розвитку // А. Арістова. - Науковий щорічник «Історія релігій в Україні». 2019. Вип. 29.
4. Барабаш (Гангала) В., Грицишин А. Релігійно-патріотичний туризм як чинник збереження культурної спадщини села Вороняки. Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід: матеріали ХІХ міжнародної наукової конференції. Львів, 2025. С. 50-53. Божук Т. І. Дослідження релігійних об'єктів для потреб туризму (методичні аспекти). Географія та туризм. 2010. Вип. 9. С. 34–38.
5. Божук Т. І. Дослідження релігійних об'єктів для потреб туризму (методичні аспекти). Географія та туризм. 2010. Вип. 9. С. 34–38.
6. Божук Т. І. Релігійний туризм і паломництво: спільні і відмінні риси. Т. І. Божук. Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. Серія географія, 2009. – Вип. 480–481. С. 112–115.
7. Божук Т. І. Чудотворні ікони – об'єкти паломництва і туризму. Історія і релігія в Україні. 2009. С. 380–385.
8. Божук Т. Релігійний туризм: термінологічний словник-довідник, Львів. Український бестселер 2010.
9. Бордун О. Ю., Монастирський В.Р. Релігійний туризм України: тенденції організації в «Ювілейний рік Божого Милосердя». С.1-14.
10. Голота І., Влад М., Гузіль С., Гіщинський В. Патріарший

паломницький центр Української Греко-Католицької Церкви (ППЦ УГККЦ). Львів, 2011. 178 с.

11. Гординський С. Українська ікона XII–XVIII ст. Філадельфія: Провидіння, 1973. 212 с.

12. Городиський Ю. Я. Геопросторова Організація Паломництва у Львівській області. URL: <https://share.google/PJViqVtNMmJXWOY9X> (дата звернення 06.09.2025).

13. Городиський Ю. Я. Класифікація християнського релігії (для потреб суспільно-географічних досліджень). Географія та туризм, 2016. С. 168–176.

14. Городиський Ю. Я. Моці святих і блаженних українського християнства як об'єкти релігійно-паломницького туризму на Галичині. Вісник Львівського національного університету. Серія географія. 2013. Вип. 42. С. 86–94.

15. Городиський Ю. Я. Чудотворні ікони як об'єкти паломницького туризму в християнстві (на прикладі Львівської митрополії УГКЦ). Географічна наука і практика: виклики епохи: матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 130- річчю географії у Львівському університеті (м. Львів, 16-18 травня 2013 р.) Львів, 2013. Т.3. С. 249–252.

16. Данчевська І.Р. Релігійний туризм та паломництво в умовах воєнного стану. *Moderni aspekyvedy*. С. 545-554.

17. Джерело з цілющою водою у Крехові. URL: <https://secretland.info/uk/jerelo/> (дата звернення 08.10.2025).

18. Закон України «Про охорону культурної спадщини». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14> (дата звернення: 08.10.2025).

19. Кислюк К.В., Кучер О.М. Релігієзнавство: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2004. 646 с.

20. Ковальчук А. С., Манько А. М. Організатори паломництва та релігійного туризму. Вісник Львівського університету, 2013.

21. Ковальчук А. С., Рутинський М. Й., Манько А. М., Завадовський Т. Б., Каднічанський Д. А. Географія релігійного туризму в Україні. Львів: ТзОВ «Друк Захід», 2016. 454 с.
22. Колодний А.М., Яроцький П.Л., Лобовик Б.О. та ін.К.: Т-во «Знання», КОО, 1999. 735 с.
23. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141. С.381-417.
24. Концепція регіону Центральної Європи: актуальний погляд. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2015/1778> (дата звернення: 24.09.2025).
25. Корсак Р. В., Берез А. Розвиток туризму в країнах Європейського Союзу та досвід організації для України на початку ХХІ ст. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 2016. С. 98-101.
26. Кравчук С. Міжкультурно-комунікаційний аспект розвитку релігійного туризму в Центральній Європі: релігієзнавчий аналіз. Острог, 2020. 15 с.
27. Криворученко В. Туризм – справа прибуткова. Якщо вона розвинена Голос України. 1999. С.12.
28. Любіцева О. О., Романчук С. П. Напрямки розвитку релігійного туризму в Україні. Матеріали Міжнар. наук. практ. конф. «Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості» (10-11 жовтня 2001 р., м. Київ). К.: Знання України, 2002. С. 61-65.
29. Мальська М.П. Міжнародний туризм і сфера послуг: Підручник. К.: Знання, 2008. 661 с.
30. Нові підходи до організації та ефективного проведення практик в кризових умовах. Матеріали міжфакультетського навчально-методичного семінару. Тернопіль, 2022. 22 с. URL: <https://share.google/VE8WgUtbtmuG19Xc1O>. pdf (дата звернення: 14.09.2025).

31. Офіційний сайт Холмсько-Люблінської єпархії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lublin.cerkiew.pl/> (дата звернення: 27.09.2025).
32. Офіційний туристичний сайт Львівщини URL: <http://www.lviv-region.travel/ua/cat/lviv-region39> (дата звернення: 14.09.2025).
33. Паломницький центр «Матері Божої Неустанної Помочі». URL: <http://palomnyk.info/> (дата звернення: 18.09.2025).
34. Паломницький центр «Рафаїл». URL: <https://rafail.com.ua/> (дата звернення: 18.04.2024).
35. Панчишин В. Г. «Вороняки - мій рідний край, земля моя Свята!» Луцьк 2012, 41 с.
36. Патійчук В. О. Специфіка класифікації релігійно-паломницьких турів / В. О. Патійчук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Географічні науки. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – № 14 (315). – С. 36–48.
37. Патійчук В. Функціональні особливості організації релігійно-паломницького туризму / В. Патійчук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Географічні науки. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – № 15 (316). – С. 33–45.
38. Патійчук В.О., Якубович Р.П. Релігійно-паломницький туризм як один із чинників регіонального розвитку економіки України. – 2017. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/157730518.pdf>
39. Патріарший паломницький центр УГКЦ. URL: <http://pilgrimage.in.ua>. (дата звернення: 13.09.2025).
40. Програма розвитку туризму та курортів у Львівській області на 2018 - 2020 роки. URL: <https://share.google/nlFYgTGnMTk1azG6n.pdf> (дата звернення: 21.09.2025).

41. Програми соціально-економічного та культурного розвитку м. Львова на 2017-2019 рр. URL :<https://city-adm.lviv.ua/lmr/strategija/prohramy-sotsialno-ekonomichnoho-ta-kulturnoho-rozvytku-m-lvova-na-2017-2019-roky> (дата звернення: 02.09.2025).
42. Рішення 558 Про затвердження Програми розвитку туризму, курортів і рекреації у Львівській області на 2018 - 2020 роки.
43. Самбірсько-Дрогобицька єпархія УГКЦ. URL: <http://sde.org.ua/> (дата звернення: 29.09.2025).
44. Святе джерело з купіллю і місце появи Богородиці в Заглині. URL: <https://old.cssr.lviv.ua/word/articles/?article=1594> (дата звернення: 13.09.2025).
45. Святині, що знаходяться в храмах Львівської єпархії УПЦ. URL: <http://orthodox.lviv.ua/lviver/svjatini.htm> (дата звернення: 02.08.2025).
46. Сокальсько-Жовківська єпархія УГКЦ. URL: <http://www.sokaleparchy.org.ua/> (дата звернення: 02.08.2024).
47. Сокол Т. Г. Основи туризмознавства. Київ. 2006. 76 с.
48. Стрийська єпархія УГКЦ. URL: <http://stryi.ugcc.org.ua/> (дата звернення: 04.10.2025).
49. Топорницька М. Я. Територіальна організація та перспективи розвитку етнофестивального туризму у Львівській області. Географія та туризм : наук. зб. / відп. ред. Я.Б.Олійник. Альтерпрес, 2012. – Вип. 17. – С. 117–123.
50. Українська автокефальна православна церква. URL: <https://share.google/7dn1H8vteL2HXStq2> (дата звернення: 04.11.2025).
51. Українська греко-католицька церква (Львівська архиєпархія). URL: <http://www.ugcc.lviv.ua/about/archeparchy> (дата звернення: 07.09.2025).
52. Українська Греко-католицька церква. Архикатедральний собор святого Юра. URL: <http://sobor-svyura.lviv.ua> (дата звернення: 14.10.2025).
53. Ходькова Л.П. Релігієзнавство: Навчальний посібник. Львів:

Афіша, 2000. 312 с.

54. Церква Святої Анни (м. Борислав, Львівська обл.). URL: <https://www.cerkva.online/item/432-cerkva-svyatoyi-anni-m-borislav-lvivska-obl> (дата звернення: 16.10.2025).

55. Ченстохова - духовна столиця польщі. URL: <http://surl.li/gweuc> (дата звернення: 07.11.2025).

56. Чередниченко А.О. Розвиток релігійного туризму як шлях до відновлення туристичної галузі в умовах соціально-економічної кризи // А.О. Чередниченко. - Вісник економіки транспорту і промисловості № 58, 2017. – 75 Режим доступу: <file:///C:/Users/admin/Downloads/110467-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-235039-1-10-20170920.pdf>

57. Черній А.М. Релігієзнавство: Посібник. К.: «Академвидав», 2003. 352 с.

58. Moiseienko V. Khrystyianstvo v Polshchi [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://cpg.in.ua/hristyianstvo-v-polshhi/>

59. Polska.travel. URL: <http://www.polscha.travel/uk>

60. Polskie pielgrzymowanie. URL: <https://adonai.pl/pielgrzymki/?id=7>

ДОДАТКИ

Додаток А

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
 Кафедра туризму географічного факультету
 Кафедра європейських та регіональних студій факультету міжнародних відносин

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
 ІМЕНІ ІВАНА БОБЕРСЬКОГО
 Кафедра туризму факультету туризму

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ
 МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМЕНІ С. З. ГЖИЦЬКОГО
 Кафедра туризму, рекреації та краєзнавства факультету землевпорядкування
 та інфраструктурного розвитку

ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
 Кафедра туризму факультету туризму та міжнародних комунікацій

AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH WINCENTEGO POLA W LUBLINIE

WYŻSZA SZKOŁA TURYSTYKI I EKOLOGII W SUCHIEJ BEZKIDZKIEJ

ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА (ДЕРЖАВНА) АДМІНІСТРАЦІЯ
 Управління туризму та курортів Департаменту спорту, молоді та туризму

ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ФОНД

ГЕОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА І ТУРИЗМ:
 НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Матеріали

XIX міжнародної наукової конференції

Львів

10-11 жовтня 2025 р.

Львів – 2025

ЗМІСТ

<i>Oresta Bordun, Vira Shevchuk, Viachaslau Nikitsin, Guido Kaufmann</i> WELLNESS PROGRAMS IN STRATEGIC HR MANAGEMENT	13
<i>Христина Балушка, Оксана Гаталяк</i> ТЕХНОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ ЯК ВИРІШАЛЬНИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА	17
<i>Марта Барна, Марія Топорницька</i> СУТНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ У СФЕРІ ТУРИЗМУ ...	20
<i>Любомир Безручко, Юрій Вархоляк</i> ВПЛИВ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ НА МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ: ДОСВІД ЄВРОПИ ТА БЛИЗЬКОГО СХОДУ	23
<i>Любомир Безручко, Антоніна Василевич</i> СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ У ЛЬВОВІ	28
<i>Петро Войтків, Євген Іванов, Софія Сусь</i> ОБ'ЄКТИ САКРАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ ЖОВТАНЕЦЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	33
<i>Ольга Вовчанська, Лілія Іванова</i> НАРАТИВНИЙ МАРКЕТИНГ У ГОТЕЛЬНОМУ БІЗНЕСІ: ЕМОЦІЙНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ЯК СТРАТЕГІЯ ЛОЯЛЬНОСТІ	39
<i>Karol Witkowski</i> THE GEOMORPHOLOGICAL LEGACY OF THE HABSBURG EMPIRE IN SOUTHERN POLAND	43
<i>Наталія Габчак</i> ДИТЯЧА ЗАЛІЗНИЦЯ ЯК ЦІКАВИЙ АТРАКЦІЙНИЙ ОБ'ЄКТ МІСТА УЖГОРОДА	45
<i>Вікторія Гангала, Анна Грицишин</i> РЕЛІГІЙНО-ПАТРІОТИЧНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ СЕЛА ВОРОНЯКИ	50
<i>Наталія Ганич, Оксана Гаталяк</i> КВІТКОВІ ТУРИ В УКРАЇНІ ЯК ЕЛЕМЕНТИ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ	53
<i>Оксана Гаталяк, Наталія Ганич</i> ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА: СТРУКТУРА ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ	57
<i>Анна Гридїна, Роман Дмитрук</i> ПРОСУВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ МІСТА ЛУЦЬК МІСЬКИМИ ОРГАНАМИ САМОВРЯДУВАННЯ	61

РЕЛІГІЙНО-ПАТРІОТИЧНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ СЕЛА ВОРОНЯКИ

Вікторія Гангала, Анна Грицишин

Львівський національний університет імені Івана Франка

Львів, Україна

Релігійно-патріотичний туризм є важливим напрямом сучасної туристичної діяльності, адже поєднує духовний розвиток, пізнання історії та формування національної свідомості. Він сприяє збереженню та популяризації культурної спадщини, сакральних пам'яток і традиційних цінностей.

Село Вороняки славиться своїми мальовничими ландшафтами, історією, культурою та давніми звичаями, а також вважається одним із лідерів за кількістю сакральних цінностей серед інших сіл, що становить значний інтерес для проведення релігійно-паломницького туризму.

Територія Львівської області знаходиться у зоні взаємодії різних напрямів західного та східного християнства, що призводить до унікальних особливостей організації релігійного життя в регіоні загалом та паломництва зокрема [1].

Вороняки – відомий культурний осередок Золочівського району, тому створення релігійно-пізнавального маршруту буде цікавим як для туристів з метою паломництва, так і для мандрівників з культурно-пізнавальною метою.

Маршрут слід класифікувати:

- за спрямованістю: локальний, адже туристичні об'єкти знаходяться у межах однієї місцевості;
- за масштабами охоплення території: локальний, так як сформований у межах невеликого району;
- за тривалістю: маршрут вихідного дня;
- за метою: релігійно-рекреаційний, де туристи зможуть отримати духовний відпочинок в поєднанні з привабливими ландшафтами;
- за засобами пересування: пішохідний в поєднанні з активними засобами пересування;
- за організацією: плановий;
- за сезонністю: цілорічний, а саме у дні релігійних свят та

відпустів;

- за формою участі: груповий (мінімальна кількість осіб – 10);

- за формою маршруту: лінійний, адже початок і завершення відбуваються в різних географічних пунктах.

Кількість днів, проведених під час подорожі - 1 день.

Протяжність маршруту – 12 кілометрів.

План маршруту: хресна дорога - оглядовий майданчик на г. «Брацька» - Храм Святих Жінок Мироносиць - символічна могила борцям за волю України - кафе «Панорама» - могила загиблим воїнам УПА - озеро «Хомиха» - урочище «Желяско» - джерело на Небесах.

Новий туристичний маршрут довжиною близько 12 км буде присвячений темам християнського патріотизму, історії та краєзнавства. Вздовж маршруту будуть розташовані різноманітні природні та антропогенні об'єкти, цікаві для мандрівників різного віку.

На туристичному маршруті «Стежками героїв» можна дізнатися про історію села та його святині, пройти хресною дорогою, яку проклали та впорядкували мешканці села під керівництвом отця Михайла Смолінського, настоятеля місцевої релігійної громади. Також варто побувати на оглядовому майданчику, з якого розкриваються захоплюючі панорами Золочівщини.

На пагорбі, у селі Вороняки, красується святиня села – церква Св. Жінок Мироносиць, яку видно не тільки на околицях Вороняк, але й на околицях міста Золочева та сусідніх сіл. У будь-яку пору церква прикрашає та бадьорить село.

Ініціаторами будівництва церкви у селі були місцеві жителі Ганна Городиловська та її чоловік Микола. Саме з їх ініціативи, 21 листопада 1991 року, було створено церковний комітет та прийнято статут релігійної громади. 9 серпня 1998 р. відбулось освячення новозбудованої церкви. Освячення проводив Патріарх УГКЦ Кардинал Любомир Гузар, а також були присутні 23 священника з Львівської, Тернопільської та Волинської областей. Були й гості з далеких країн: о. Ізидор Патрило з Рима, генеральний вікарій міста Сідней (Австралія) та ін. Церкву спроектовано в стилі давньоруського храмового зодчества з елементами класицизму. Це цегляна споруда завдовжки 27 м., завширшки 18 м., заввишки 28 м, видовжена по осі із заходу на схід [2].

Вздовж маршруту розташовані пам'ятні знаки, що вшановують пам'ять загиблих місцевих вояків УПА, а також залишки різноманітних руїн, серед яких повстанські криївки.

Серед природних об'єктів, які можна зустріти вздовж усього маршруту зустрічаються потічки, джерела, ставки, луки та лісові масиви, розташовані на південних околицях села Вороняки. Озеро «Хомиха» у селі Вороняки Львівської області, безсумнівно, може бути чудовим місцем для проведення часу на природі, а також затишним місцем для перепочинку та перекусу [3].

Джерело «На небесах» розташоване в мікрорайоні Закордін між селами Вороняки і Залісся, що у Золочівському районі на Львівщині. Освячене місце паломництва споруджено завдяки Володимиру Миськевичу та іншим людям доброї волі. Здавна люди брали з цього джерела воду та вірили в її цілющі властивості. Місцеві мешканці використовували цю цілющу воду для лікування різних хворіб та захворювань. Зараз біля джерела розташована статуя Матері Божої, хрест, колодязь, а також хресна дорога. Велика кількість прощ відбулась до цього джерела серед яких: велопроща до джерела «На небесах», яка відбувалась з нагоди 90-річчя від дня народження Блаженнішого Любомира Гузара [4].

Урочище Желяско є останнім пунктом туристично-пізнавального маршруту. На лісовій території цього урочища охочі встановили кілька пам'яток християнського та національного спрямування і створили рекреаційно-відпочинкову зону. Тут періодично проводяться різноманітні урочистості з нагоди певних християнських і національних свят, у яких беруть участь не лише мешканці села, але й гості з сусідніх сіл та міст.

Шлях нового туристичного маршруту має власне маркування (встановлені навігаційні знаки та умовні позначення туристичних локацій). Номер маршруту 4906. У 2024 році маршрут включили до переліку нових маршрутів, який затвердила комісія із ознакування шляхів активного туризму Львівської області [5].

Висновки. Маршрут селом Вороняки відкриває унікальну можливість зануритися в історію та культурну спадщину регіону, насолодитися красою природи і відчутти справжній дух українського села. Кожна зупинка на маршруті – це окрема сторінка історії, яка розповідає про минуле, боротьбу за незалежність та культурне багатство нашої країни.

Список використаних джерел:

1. *Городиський Ю. Я.* Моці святих і блаженних українського християнства як об'єкти релігійно-паломницького туризму на Галичині. Вісник Львівського національного університету. Серія географія. 2013. Вип. 42. С. 86–94.
2. «Джерело на Небесах» — духовна святиня, що веде до історичної пам'яті. URL: <https://ugcc.lviv.ua/2025/06/26/dzherelo-na-nebesah-duhovna-svyatynya-shho-vede-do-istorychnoyi-pam-yati/> (дата звернення 08.08.2025).
3. Офіційний туристичний сайт Львівщини. URL: <http://www.lviv-region.travel/ua/cat/lviv-region> 39 (дата звернення: 14.08.2025).
4. *Панчишин В. Г.* «Вороняки - мій рідний край, земля моя Свята!» Луцьк 2012, 41 с.
5. Управління туризму та курортів ЛОБА. На Львівщині створять нові шляхи активного туризму. URL: <https://loda.gov.ua/news/115772> (дата звернення: 10.08.2025).